

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ
КАФЕДРА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА РЕГІОНАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування
ОПП «Адміністративний менеджмент»
на тему: «ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІРИ МОТИВАЦІЇ
МОЛОДІ В ГРОМАДСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»

Виконав: студент 4 курсу 437 групи

галузь знань:

28 Публічне управління та адміністрування
спеціальності:

281 Публічне управління та адміністрування

Кривопишин Нікіта Володимирович

Науковий керівник:

доцент б.в.з. Верба Світлана Миколаївна

Рецензент:

доктор наук з державного управління,
професор Андріяш Вікторія Іванівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	6
1.1. Сучасні проблеми теорії та практики управління громадської діяльності.....	6
1.2. Міжнародний досвід громадської діяльності.....	16
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	29
2.1. Управління громадською діяльністю як соціальна категорія.....	29
2.2. Формування людських ресурсів громадських організацій.....	40
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми. Нині держава покладає великі надії на молодіжну громадську діяльність, пов'язані з успішним розвитком громадянського суспільства. Суспільна практика свідчить, що в умовах національного спротиву агресивній політиці ворога та піднесення патріотизму, громадська діяльність молоді перетворюється на новий тренд суспільного життя країни. Молодіжні громадські організації надають допомогу постраждалим від злочинних дій загарбника, щоденно підтримують інвалідів та літніх людей, надають благодійну допомогу нужденним тощо.

Саме тому актуальним є дослідження мотиваційно-ціннісної сфери молодих людей, що дозволить визначити потреби, мотиви та ціннісні орієнтації, які є джерелом активізації участі молоді у громадській діяльності. Адже результати діяльності залежать не лише від рівня знань та здібностей особистості, але й від усвідомлення мотиваційного компоненту як структурної складової готовності молоді до здійснення громадської діяльності.

Мета дослідження полягає у здійсненні теоретичного та системного аналізу індивідуального та соціального вимірів мотивації молоді в громадській діяльності. Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких **завдань**:

- охарактеризувати теоретико-методологічні підходи до визначення понять «соціальна активність» та «громадська активність»;
- проаналізувати міжнародний досвід громадської діяльності;
- визначити організаційні та правові засади утворення та діяльності молодіжних громадських об'єднань;
- дослідити мотиваційний компонент участі молоді у громадській діяльності.

Об'єктом дослідження є мотиваційно-ціннісна сфера особистості.

Предметом дослідження є системний аналіз індивідуального та соціального вимірів мотивації молоді в громадській діяльності.

Методи дослідження. Для вирішення окреслених завдань були застосовані такі методи дослідження: методи аналізу та синтезу – для з'ясування сутності понять «соціальна активність», «громадська активність», «громадська діяльність» та «мотивація»; метод порівняльного аналізу – для вивчення міжнародного досвіду організації діяльності молодіжних громадських об'єднань; системно-аналітичний метод – для визначення факторів активізації участі молоді у громадській діяльності; метод зіставного аналізу – для виділення ключових принципів утворення та діяльності молодіжних громадських організацій; метод сходження від абстрактного до конкретного – для визначення мотиваційних чинників участі молоді у громадській діяльності.

Стан наукової розробки теми. Теоретико-методологічні аспекти проблеми громадської діяльності особистості на фундаментальному рівні розкрито у наукових дослідженнях Т. Безверхої, Л. Шангіної, Л. Корінної, Д. Акімова, С. Рябова, В. Князева, П. Манжоли, І. Жадан та інших.

Осмисленню правових та філософських аспектів громадської активності молоді присвячені праці Л. Архангельського, Т. Саврасової-В'юн, О. Лісовця, М. Остапенка, Ю. Криворучка, Г. Смирнова, І. Кон, Л. Буїв. Психологічні аспекти проблеми громадської активності висвітлені у науковому доробку А. Петровського, С. Рубінштейна, Л. Божович, Д. Ельконіна, К. Абульханової-Славської, А. Гусева, О. Равчева та інших.

Мотиваційний аспект участі молоді у громадській діяльності висвітлено у працях С. Чолій, Ш. Роман, О. Захарченко, Г. Циганенко, М. Колесникова, Г. Хім'як та інших. Питання діяльності молодіжних громадських організацій розкрито у працях І. Коваля, А. Колодія, Н. Левченко, Ю. Поліщука, О. Петришиної, Ю. Філіпова, Т. Лях та інших.

Серед зарубіжних науковців дослідженням проблеми громадської діяльності молоді займаються Е. Кларі, М. Снайдер, М. Барретт, Дж. Трамбауер, Ф. Гесс, Дж. Гімпель, Дж. Шукнехт, Г. Чілкоат та інші.

Наукова новизна одержаних результатів:

– узагальнено оновлені теоретичні підходи до визначення змісту поняття

«громадська активність»;

– уточнено мотиваційну складову участі молоді у громадській діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матеріалів кваліфікаційної роботи при написанні здобувачами освіти курсових та магістерських робіт, тез доповідей для участі у наукових конференціях, семінарах, круглих столах тощо. Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти при укладанні навчальних програм, розробленні спецкурсів та проведенні занять з дисциплін суспільнознавчого циклу. Також результати наукового дослідження можуть бути використані педагогами при плануванні та здійсненні позааудиторної роботи, організації діяльності студентського самоврядування.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел у кількості 80 найменувань. Загальна кількість сторінок дослідження – 63 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сучасні проблеми теорії та практики управління громадської діяльності

Розвиток сучасної демократичної держави можливий за умови активної участі молоді у суспільному житті. Молодь є важливим соціальним, економічним та інтелектуальним ресурсом суспільства, рушійною силою прогресивних змін. Завдання держава полягає у тому, щоб забезпечити умови для всебічного розвитку молодого покоління. Зокрема, у Законі України «Про основні засади молодіжної політики» зазначено, що одним із ключових завдань державної молодіжної політики є «створення умов для залучення молоді до громадського, політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства, популяризація ролі та важливості участі молоді у процесі ухвалення рішень» [48].

Молодь є найактивнішою групою соціуму, оскільки саме молоді люди мають високий рівень мобільності, інтелектуальної активності, здатні реалізувати себе у різних сферах життєдіяльності: соціальній, політичній, економічній та культурній. Молоде покоління є особливою соціально-демографічною групою, виокремлення якої слід пов'язувати не лише з віковими та психологічними характеристиками, а й із специфікою їх потреб та інтересів. Суспільне життя ставить перед молоддю безліч завдань, вирішення яких передбачає активне включення у соціальні відносини, налагодження взаємодії із соціальними інститутами.

У зв'язку зі змінами, що спостерігаються у сучасному суспільстві, зокрема з такими як переоцінка цінностей, посилення впливу нових форм комунікації, глобалізація, збільшується і кількість ризиків для молоді, тому

соціальна активність молодих людей набуває нині особливого значення. Для успішного вияву молоддю соціальної активності необхідно побудувати середовище, яке б дозволило їй розкрити власний потенціал, реалізувати ідеї, спробувати себе у різних сферах життєдіяльності.

Дослідженню проблеми соціальної активності різних груп українського суспільства присвячені праці В. Андрущенка, І. Горбатенко, М. Остапенка, Т. Розової, В. Кременя, О. Шевченка, С. Войтовича, С. Макєєва, В. Тарасенка, О. Якуби, О. Донченка, Ю. Романенка та інших. Вчені доводять, що активність людини у суспільному житті тісно пов'язана з проблемою становлення та розвитку громадянського суспільства. Науковці відзначають, що громадянське суспільство є суспільно-політичним та соціокультурним явищем. Його структура досить різноманітна. Зокрема, на думку М. Остапенка, основними складовими громадянського суспільства є:

- соціальні інститути (добровільні об'єднання громадян; незалежні ЗМІ; суспільна думка; політична опозиція; зовнішній громадський контроль за органами державної влади);

- соціальні практики (громадянська активність; громадські рухи; участь у добровільних суспільних об'єднаннях; обізнаність у сфері суспільно-політичного життя; правова свідомість та правова культура; діяльність незалежних правозахисних недержавних організацій; захист суспільно значимих ініціатив тощо);

- суспільні цінності та чесноти (толерантне ставлення, плюралізм думок, довіра до громадян та суспільних інститутів, здатність до компромісів, повага, ввічливість, громадська солідарність та взаємодопомога) [40, с. 136].

Особливе місце у структурі громадянського суспільства належить соціальній активності молоді. У науковому дискурсі соціальну активність молодих людей характеризують такі якості:

- 1) мобільність – здатність до швидких дії;
- 2) різноманітність способів і сфер дій – соціальна активність вища у осіб, які включені у різноманітні суспільні відносини та спільноти;

- 3) набуття вчинками ознак суспільно значимих дій;
- 4) застосування досвіду інших суб'єктів, що сприяє розширенню сфери впливу та інтенсивності діяльності;
- 5) залучення сил інших суб'єктів з метою досягнення суспільно значимих цілей;
- 6) творчий потенціал, що забезпечує генерацію нових способів перетворення природи та суспільних відносин [24].

Серед напрямків розвитку соціальної активності молоді можна виділити такі: робота громадських об'єднань, організацій, волонтерських рухів та молодіжних субкультур; робота з людьми похилого віку, а також участь у політичному житті суспільства та проектній діяльності.

Нині поняття «соціальна активність» співвідноситься з такими поняттями як «пізнавальна активність», «трудова активність», «суспільно-політична активність», «активність у сфері культури» тощо. У широкому розумінні під соціальною активністю слід розуміти бажання молодих людей реалізувати свої можливості, впливати на прийняття соціально значимих рішень. Соціальна активність може виявлятися у формах членства у партійних та громадських організаціях, участі у передвиборних кампаніях, демонстраціях, мітингах тощо.

Бажання молоді долучитися до участі у житті держави та суспільства з метою реалізації соціальних потреб та інтересів зумовлює виникнення різноманітних форм соціальної активності, а саме:

- політична активність – реалізується у сфері політичної діяльності;
- соціально-культурна активність формується шляхом об'єктивної приналежності людини до конкретної спільноти, якій властиві певні норми та правила поведінки, духовно-моральні цінності. Дана форма соціальної активності відображає відповідну вікову культуру відносин із батьками, однолітками, представниками різних сфер професійної діяльності;
- самодіяльно-творча форма соціальної активності – це розуміння людиною сутності та важливості явищ навколишньої дійсності, зв'язків між предметами. Вона полягає у прагненні до засвоєння системи знань про світ і

місце у ньому людини, формуванні переконань про необхідність суспільних перетворень. Самодіяльно-творча форма активності проявляється у повсякденній участі людини у життєдіяльності колективу, установи, організації, усвідомленні особистої відповідальності за досягненні результати, у самостійності прийняття рішень; спрямована на реалізацію здатності критично оцінювати свої успіхи та невдачі, передбачає вміння коригувати напрямок діяльності з метою вирішення конкретних завдань;

– пізнавально-трудова форма соціальної активності – готовність особистості до накопичення знань за напрямком професійної діяльності, вдосконалення вмінь та навичок застосування інноваційних підходів до виконання завдань. Пізнавально-трудова форма соціальної активності базується на потребі особистості у самоактуалізації [1];

– комунікативна форма соціальної активності – уміння та навички людини встановлювати й підтримувати відносини з іншими людьми, бути прийнятним оточуючими, готовність та бажання до співробітництва, взаємодії. Ця форма активності є умовою успішного вирішення завдань суспільно корисної діяльності;

– ділова активність – діяльність у сфері професійної діяльності. Поняття «ділова активність» найчастіше використовується у сфері управління, господарській та економічній діяльності;

– самоосвітня та самовиховна форми соціальної активності – мотивація людини до задоволення своїх інтелектуальних потреб. Особливістю такої форми є прагнення індивіда до набуття нового статусу в суспільстві, підвищення рівня самооцінки, розширення можливостей для самоствердження у соціумі [9];

– самопізнавальна форма соціальної активності знаходить вияв у самій сутності індивіда, у його прагненні до виокремлення сильних і слабких сторін свого «Я», у професійному самовизначенні, у пошуку сенсу життя. Ця форма активності розкриває гармонійне поєднання інтересів особистості з

суспільними інтересами. Самопізнання пов'язане із процесом навчання та виховання;

– навчально-просвітницька форма соціальної активності – бажання людини до задоволення потреби в отриманні нових відомостей, інформації про події, що відбуваються, явища навколишньої дійсності. Джерелом цієї активності є навчальна діяльність, засоби масової інформації, самостійна робота з навчальними матеріалами. Навчально-просвітницька форма соціальної активності характеризується особистісними інтересами та запитамі людини, свободою вибору дидактичних матеріалів [21];

– громадсько-організаційна форма соціальної активності. Значна кількість людей входять до тих чи інших об'єднань, організацій, що характеризуються такими ознаками як спільність інтересів та потреб, організаційна структура. Саме чітка організація діяльності, спілкування, взаємини сприяють формування людини як особистості. Тому суспільно-організаційна форма активності є однією з провідних у суспільстві;

– волонтерська діяльність – одна з найпоширеніших форм соціальної активності молоді. Це благодійна діяльність у формі безкорисливої праці, яка сприяє підготовці молоді до життя в умовах мінливого світу, формуванню особистості, яка здатна пристосуватися до соціально-економічних змін та зберігати стійкість під впливом негативних факторів довкілля [17].

На сучасному етапі розвитку суспільства у структурі форм соціальної активності молоді особливе місце належить громадській активності. Дослідники стверджують, що громадська активність характеризує рівень громадянської культури соціуму. Від рівня індивідуальної громадської активності залежить рівень суспільної громадської активності. Ці явища є взаємопов'язаними. Окрема особистість, проявляючи громадську активність, дає приклад для прояву громадської активності іншими людьми, тим самим сприяючи підвищенню суспільного рівня громадської активності.

Громадська активність базується на усвідомленому бажанні молоді долучитися до вирішення суспільних справ. Громадська активність є проявом

діяльнісної сутності особистості та являє собою ініціативний вплив людини на навколишнє середовище, на оточуючих і на саму себе.

Т. Саврасова-В'юн доводить, що громадська активність – це якість людини, що базується на цінностях соціуму, правових нормах та вимогах держави, спрямовує діяльність та поведінку людини на формування суспільних відносин. Громадська активність тісно пов'язана із громадянською позицією, що сприяє формуванню людини як громадянина, який усвідомлює своє місце та роль у державотворчих процесах [53].

Т. Саврасова-В'юн стверджує, що діяльність, поведінка та участь є зовнішнім рівнем громадської активності. Внутрішній рівень громадської активності становлять інтереси, мотиви, потреби, переконання та цінності. Сутність громадської активності може зводитись як до простого виконанням правил та норм, так і до мобілізації дій з метою реалізації певної мети. Громадська активність базується на інтересі до суспільної та громадської роботи, організаторських здібностях, ініціативності, вимогливості до себе, відповідальності за виконання громадських доручень, готовності допомагати іншим тощо. Основними функціями громадської активності є здійснення впливу на прийняття суспільно корисних рішень, участь у розробці законопроектів, самовдосконалення [52].

Таким чином, громадська активність є діяльнісним ставленням особистості до суспільного життя, у якому людина розглядається як носій норм, принципів та ідеалів. Громадська активність отримує вияв через суспільно корисну діяльність, участь у громадських об'єднаннях тощо. У широкому розумінні під поняттям «громадська активність» потрібно розуміти усі види колективної активності в соціумі [52, с. 232].

На думку О. Лісовця, громадська активність є здатністю людини задовольняти потреби соціуму, реалізовувати інтереси організацій та об'єднань, до яких вона входить, вирішувати важливі завдання. Це прагнення діяти на користь суспільства, керуючись морально-етичними принципами. Сутність громадської активності складають когнітивний, мотиваційно-ціннісний,

емоційно-оцінний та поведінковий компоненти. Когнітивний компонент – це усвідомлення змісту поняття «громадська активність» та феномену «громадянське ставлення». Мотиваційно-ціннісний компонент – готовність до змін та перетворень, система усвідомлених мотивів, що впливають на вибір дій. Емоційно-оцінний компонент – це здатність визначати власну активну життєву позицію, робити свідомий вибір. Поведінковий компонент – прояв громадської активності в діях та вчинках [28, с. 19].

Дослідник Л. Кияшко до важливих структуроутворюючих компонентів громадської активності відносить готовність. Розглядаючи поняття «готовність» як складно структурований феномен, науковець виокремлює різні ступені його впливу на прояв громадської активності. Головне функціональне навантаження готовності полягає у тому, що вона передує громадській активності. Разом з тим, вона складає структурно-змістове поле громадської активності та громадського ставлення.

Слід відзначити, що у психології під готовністю до певних дій слід розуміти певне налаштування на реалізацію стереотипних завдань. Проте в умовах суспільних трансформацій готовність до громадської активності полягає передусім у подоланні стереотипу. «Психологічна готовність до змін є складним комплексним конструктом, що виникає на певному етапі процесу змін. Готовність до змін – це категорія суб'єктивної психологічної реальності, що являє собою активацію ресурсної, мотиваційної, енергетичної сфер психіки, не будучи безпосереднім механізмом поведінкових патернів або продуктом вольових зусиль» [61, с. 8].

Таким чином, в умовах суспільних змін сутність психологічної готовності зводиться передусім до руйнування стереотипів та шаблонів через їх не відповідність новим умовам життєдіяльності. Виникнення передумов для подолання стереотипів спричинене не лише зміною зовнішніх щодо молоді умов на рівнях мікро- та макросередовища, але й внутрішніми психологічними налаштуваннями. Основу внутрішніх глибинних налаштувань складають ментальні архетипи, соціальні ролі, життєві настанови. Головною функцією

психологічного налаштування на соціальні зміни є готовність до громадської активності, що підкріплюється високим рівнем мотивації до вирішення суспільних проблем. У свою чергу психологічна готовність має бути підкріплена здатністю до практичних дій, навичками соціальної взаємодії.

На думку Л. Кияшко, основними характеристиками готовності молоді до змін є:

– на рівні особистості (психологічна готовність): визначеність, навчання, активність, орієнтація на нове, усвідомлення значущості змін, креативне та нешаблонне мислення тощо;

– на груповому рівні (соціально-психологічна готовність): міжособистісна взаємодія, спільність інтересів, мотивів і настанов, цінностей та норм, розподіл групових ролей, здатність до відкритого обговорення суспільних проблем;

– на системному рівні (організаційна готовність): інноваційна діяльність, відкритість до змін, впровадження нововведень [61, с. 9-10].

Цікавими є погляди науковців щодо співвіднесення понять «громадська активність» та «альтруїзм». На думку А. Гусєвої та В. Абеяра, громадська активність належить до суспільно-корисної діяльності, характерною ознакою якої є альтруїзм – поведінка людини, яка ставить інтереси інших людей вище за власні інтересів. Науковці доводять, що альтруїзм формується в людини у процесі становлення її особистості та в результаті цілеспрямованого виховного впливу, оскільки індивід має егоїстичну природу [14].

Проте дослідник В. Хайкін стверджує, що людина від народження немає ні альтруїстичних, ні егоїстичних переконань. Альтруїстична та егоїстична поведінка індивіда є результатом соціалізації [62, с. 120].

Громадська активність відображає рівень громадянської культури суспільства, та певної мірою визначається ним. В той же час рівень індивідуальної громадської активності визначає рівень розвитку суспільної громадської активності. Це взаємопов'язані явища, де особистість проявляючи

громадську активність підвищує її суспільний рівень, що в свою чергу зумовлює прояви громадської активності інших людей.

Нестандартними є погляди А. Гусевої, яка досліджує залежність громадської активності молоді від території проживання. Дослідниця довела, що молодь у різних регіонах України має різні показники активності. Передусім це пов'язано з культурною традицією регіону та соціальним капіталом території. До сфери громадської активності А. Гусева відносить: участь у вирішенні суспільних проблем, розробка, впровадження та втілення програм, спрямованих на розвиток громади, захист прав та свобод громадян [14, с. 13].

На думку С. Чолія, слід розмежовувати громадську активність як участь особистості у неполітичних відносинах з іншими людьми та суспільством загалом, і громадянську активність, що полягає у здійсненні контролю за владою, відстоюванні прав та свобод громадян. Громадянська активність базується на усвідомленні людиною себе як громадянина держави та учасника правових відносин. У цьому відношенні громадянська активність тісно пов'язана з правовою свідомістю [70].

Сучасні науковці доводять, що успішне вирішення суспільно корисних справ передбачає наявність у людини не лише загальних навичок діяльності, зокрема планування, контроль, оцінка тощо, але й навичок громадської дії. Ключове місце належить вмінням вести ділову переписку з органами державної влади, вміння формулювати та передати інформаційні повідомлення для широкої аудиторії, вміння взаємодіяти з представниками міжнародних організацій тощо. Відсутність, або недостатній рівень розвитку таких навичок можуть послабити громадську активність людини, і як результат це призведе до неефективних витрат ресурсів [50].

О. Равчев зазначає, що ключовими факторами розвитку громадської активності є довіра до громадських об'єднань та емпатія. Він стверджує, що висока активність особистості не може гарантувати високу громадську активність людини. Сутність громадської активності зводиться до вирішення

індивідами спільних проблем стосовно взаємодії з державою та співіснування з нею. Не допустимим є вирішення індивідом власних проблем за рахунок інших членів його громади чи об'єднання. Люди, які розглядають власні потреби як більш значимі за суспільні потреби, характеризуються низькими рівнем емпатії, тобто розуміння емоційного стану іншої особистості та співпереживання. «Рівень емпатії виступає специфічним чинником розвитку громадської активності, адже для більшості інших сфер реалізації активності він не є настільки важливим. Зокрема трудова, навчальна, пошукова та творча активності не потребують наявності в особистості високого рівня співпереживання. В той же час, для громадської активності, емпатія виступає дуже важливим чинником» [50, с. 122]. Науковець доводить, що вирішення суспільно корисних питань потребує постійної взаємодії та комунікації молоді. Слабко розвинені навички комунікації є серйозною перешкодою на шляху вирішення суспільних проблем. Інакше кажучи, громадська активність є колективним процесом, що передбачає об'єднання зусиль індивідів з метою вирішення спільних завдань.

Таким чином, громадська активність – це форма діяльності особистості, сутність якої полягає у цілеспрямованій та свідомій участі людини у здійсненні суспільних перетворень, у захисті соціальних, політичних, економічних та інших свобод, у збереженні цілісності суспільства та його інститутів.

Громадська активність, як форма соціальної активності, спрямована на реалізацію суспільних інтересів. Вона детермінується духовними, політичними та культурними цінностями суспільства. Громадська активність отримує вияв у небайдужому ставленні людини до соціальних проблем, бажанні та вмінні висловлювати власну думку, відстоювати конституційні права та свободи; це усвідомлення особистої відповідальності за благополуччя держави.

Серед форм громадської активності слід виділити такі: участь у мітингах, акціях протесту та демонстраціях, волонтерство, допомога постраждалим внаслідок техногенних, природних та екологічних катастроф, робота в дитячих

будинках, будинках для людей похилого віку, робота з дітьми, які потрапили у складну життєву ситуацію, допомога бездомним тваринам тощо.

1.2. Міжнародний досвід громадської діяльності

Сучасні науковці доводять, що становлення та розвиток громадянського суспільства слід пов'язувати з активізацією діяльності інститутів третього сектору, серед яких істотну роль відіграють молодіжні громадські організації та молодіжне волонтерство.

Вчені стверджують, що одним із основних мотивуючих факторів для прояву молоддю громадської активності є прагнення долучитися до вирішення тих чи інших суспільно значимих проблем. Основу їх громадської діяльності складає свобода та добровільність. Головна мета молодіжних громадських організацій та молодіжного волонтерства полягає у вирішенні суспільно корисних питань силами небайдужих людей, які об'єднані спільними інтересами та цілями.

Організація системної роботи молодіжних громадських організацій потребує запозичення передового міжнародного досвіду, оскільки у розвинених країнах світу громадська діяльність молоді є повсякденною справою. Світова практика демонструє, що країна, яка спирається виключно на державні інституції, не здатна впоратися з багатьма проблемами, що виникають у глобалізованому світі. Цьому здатна зарадити громадська діяльність молоді, яка характеризується високим потенціалом альтруїстичної самоорганізації.

Резолюція Генасамблеї ООН № 56/38 містить чіткі рекомендації урядам держав стосовно надання підтримки громадським організаціям. Адже ігнорування ролі інститутів третього сектору може призвести до руйнування вибудованої століттями традиції – забезпечення згуртованості громади [3].

Молодіжні громадські організації мають тривалу історію свого становлення. В умовах соціальних потрясінь, збройних конфліктів, війн, економічних криз та стихійних лих громадська діяльність молоді, пов'язана з наданням безкорисливої допомоги оточуючим, займала визначальне місце. На думку науковців та істориків, перші молодіжні громадські організації,

спрямовані на вирішення суспільно корисних питань, з'явилися у 1920 році у Франції, поблизу Страсбурга. Учасниками організацій була французька та німецька молодь, яка займалася відновленням зруйнованого у роки Першої світової війни фермерського господарства. За свою працю молодь не отримувала жодної грошової винагороди, натомість була забезпечена безкоштовним проживанням, харчуванням та медичним страхуванням. Вказаний принцип організації діяльності молодіжних громадських об'єднань зберігся й донині [17].

У 1960-х роках почали з'являтися волонтерські програми, мета яких полягала у налагодженні відносин добросусідства між жителями країн Західної та Східної Європи. А через кілька десятиліть значного поширення набули проекти із захисту навколишнього середовища. Найвідомішою організацією екологічного спрямування, що об'єднала 14 500 добровольців з усього світу, є «Грінпіс», мета якої – захист навколишнього середовища, екологічна освіта та пропаганда екологічного способу життя [5].

Розглянемо досвід діяльності молодіжних громадських організацій та волонтерства у розвинених країнах. Наприклад, у США громадські організації молоді зародилися ще у XIX столітті. Громадські активісти брали участь у діяльності різних некомерційних організацій. Надалі ця ідеологія стала основою концепції «корпоративної соціальної відповідальності» (Corporate social responsibility), що охоплювала й корпоративне волонтерство. Дана концепція сприяла популяризації соціально значущої діяльності спочатку в США, а потім і в Західній Європі [59].

Нині у США до громадської діяльності долучається понад 50 % населення. Найчастіше волонтери працюють у сфері обслуговування, лікарнях, освітніх та неурядових організаціях. Вони навчають англійської мови іммігрантів, організовують різні гуртки та студії для дітей тощо.

Волонтерами у США є люди різного віку та професій, при цьому частка молоді переважає. Особливої популярності нині набуває так зване «віртуальне» волонтерство: створення та підтримка веб-сайтів, проведення онлайн-

досліджень, надання технічної допомоги некомерційним організаціям. Діяльність волонтерів забезпечують Волонтерські центри. Нині у США діє понад 500 таких центрів. Фінансовий еквівалент праці волонтерів протягом року складає понад 5 300 млрд. доларів [59].

На початку ХХ століття у Японії ідея формування громадських організацій отримала значний суспільний резонанс і вже у 1910 році уряд вибудував систему благодійної допомоги «Хоумен інн». З середини 1970-х років через вже існуючу мережу Рад соціального добробуту почали створюватись неурядові громадські організації. Нині у Японії існує понад 3 300 центрів добровольців, які працюють майже у всіх муніципалітетах країни.

Активізація та заохочення громадської діяльності є ключовим завданням провідних міністерств Японії. Розвиток системи молодіжних громадських організацій та волонтерських центрів є одним із визначальних завдань загальнонаціональних та муніципальних програм. На думку 48 % японців, громадська діяльність сприяє як особистісному, так і суспільному розвитку.

Слід також відзначити, що у Японії діє унікальна система заохочення волонтерської діяльності – «Банк часу», що передбачає накопичення волонтерських годин з метою їх майбутнього обміну на еквівалентну допомогу для самого волонтера або членів його сім'ї [17].

ХІХ століття увійшло в історію Великобританії як «золоте століття» громадської діяльності. Керуючись ідеями філантропії та християнських чеснот, представники середнього та вищого класів брали участь у діяльності громадських організацій, метою яких була боротьба з бідністю. У ХХ століття виникли численні ініціативні групи та молодіжні громадські організації, діяльність яких була спрямована на вирішення різноманітних суспільно значимих проблем, спричинених соціальними потрясіннями – війнами, епідеміями хвороб, соціально-економічними кризами тощо.

У 1973 році було створено Центр волонтерів Великобританії, що пропагував громадську діяльність як потужну та життєву силу прогресивних суспільних перетворень. Основна мета діяльності Центру волонтерів полягала у

залученні значної частки населення до діяльності волонтерських організацій, покращенні якості їх роботи, а також у забезпеченні умов для подальшого розвитку громадських організацій Великобританії. Для подальшого розвитку волонтерського руху в 1994 році було прийнято програму «Зміни на краще. Загальна стратегія волонтерської діяльності у Великій Британії» [59].

Громадська діяльність є досить популярною у Німеччині, де кожен третій мешканець – громадський активіст, який щомісяця понад 15 годин долучається до роботи у волонтерських асоціаціях, бере участь у різноманітних проєктах та групах взаємодопомоги. Три чверті всіх потенційних волонтерів складають жінки, 15 % – пенсіонери, 20 % – зайняті люди, більш ніж 5 % – школярі та студенти, а більше половини волонтерів – безробітні. Одним із мотивів громадської активності є пошук людиною нових можливостей для подальшого працевлаштування, переорієнтування на ринку праці. Нині у Німеччині нараховується близько 70 тисяч некомерційних громадських організацій, добровільними учасниками яких є понад 2 мільйони осіб [17].

Громадська діяльність активно пропагується державою. Для волонтерів, які доглядають за літніми німеччинами людьми, а також для волонтерів-викладачів передбачено значні податкові пільги, включення волонтерської діяльності у загальний трудовий стаж, безкоштовне страхування, реалізація права на відшкодування втраченого заробітку. Крім того, громадська діяльність розглядається як професійний досвід, що відіграє важливу роль при працевлаштуванні людини як у державні органи, так і в приватні компанії.

У молодіжному середовищі основним стимулом громадської діяльності є закон про так званий «соціальний рік», який полягає у тому, що після закінчення середньої школи молода людина протягом року може працювати у соціальній та екологічній сферах. Громадська активність молоді відіграє важливу роль при подальшому працевлаштуванні.

Слід відзначити, що у Німеччині участь людей у громадській діяльності всіляко заохочується. Наприклад, для корпусу бібліотечних волонтерів передбачено: нагородження федеральним хрестом «За заслуги перед

Вітчизною», занесення до книги почесних жителів міста; оголошення подяки та розміщення публікацій про діяльність того чи іншого волонтера на стендах у бібліотеці, у засобах масової інформації, на веб-сторінці бібліотеки; надання почесного членства у Товаристві друзів бібліотеки; вручення письмових свідоцтв та посвідчень з оцінкою діяльності; організація регулярних зустрічей волонтерів, оголошення подяки за їх діяльність. Такі заходи, окрім безпосереднього визнання, сприяють популяризації діяльності громадських активістів серед молоді [17].

Громадяни Канади також є активними учасниками громадських організацій. Можна виокремити дві основні категорії людей, які займаються цією важливою для суспільства діяльністю. Насамперед це літні, матеріально забезпечені люди, які звикли до праці та прагнуть й надалі вести активний спосіб життя, використовуючи свої знання та практичний досвід. Громадська діяльність перетворюється на новий сенс їхнього життя.

Іншою категорією людей є молодь Канади, яка розглядає громадську діяльність як стартовий майданчик для початку або продовження професійної кар'єри. Волонтерський центр Торонто виділяє п'ять основних мотивів, що спонукають людей до громадської активності:

- будучи учасником громадських організацій, молодь засвоює знання та набуває досвід у тій сфері, у якій прагне працювати у майбутньому;
- громадська діяльність дає можливість розвинути вміння та здібності молоді, необхідні для успішної самореалізації;
- громадські активісти отримують доступ до інформації, яка дозволяє глибше вивчити структуру та діяльність майбутньої професійної діяльності;
- молодь отримує від роботи моральне задоволення, почуття самоповаги та впевненості у собі;
- громадська діяльність сприяє розширенню кола спілкування, налагодженню корисних знайомств та встановленню ділових зв'язків [59].

Наукову цінність для нашої роботи складає дослідження, проведене Міжнародним альянсом за громадську участь (World Alliance for Citizen

Participation). Проаналізуємо результати опитування, яким були охоплені жителі 41 країни-учасниці вказаного альянсу. По-перше, встановлено, що немає прямої залежності між рівнем розвитку благодійності та участю громадян у громадській діяльності. Наприклад, у Туреччині 80 % громадян є активними учасниками різноманітних благодійних заходів, тоді як кількість людей, залучених до громадської діяльності складає лише 1,5 %. Подібні показники спостерігаються і в інших розвинених країнах.

По-друге, для країн зі стійкими релігійними традиціями характерний високий рівень участі громадян у благодійних акціях. Це пов'язано з тим, що одним із головних обов'язків віруючих у більшості релігій є передача частини доходу на користь незаможних людей.

По-третє, практика благодійної діяльності демонструє, що люди із середнім та вищим за середній рівень достатку складають основну групу благодійників. Однак дослідники відзначають, що нині громадська активність людей дещо знижується, що пов'язано зі зростанням вимог до працівників на ринку праці та збільшенням навантаження на робочому місці. Тобто у зв'язку з браком часу люди не мають можливості повноцінно займатися громадською діяльністю [17].

Слід також наголосити на важливості міжнародного досвіду формування громадської активності молоді через діяльності закладів освіти. Зокрема, у програмі США «Національні стандарти» знаннева складова з громадянської освіти реалізована у вигляді п'яти основних питань, а саме: 1) Що являє собою громадсько-політичне життя та уряд? 2) У чому полягає сутність американської політичної системи? 3) Як уряд, спираючись на норми закону, реалізує завдання, цінності та принципи американської демократії? 4) Які взаємини США з іншими націями, якою є їхня участь у вирішенні питань світової спільноти? 5) Яка роль американських громадян у підтримці та розвитку демократії? [59]

У Канаді громадянська освіта передбачає засвоєння молоддю знань за чотирма напрямками – громадянський, політичний, соціоекономічний та

культурний, а саме: 1) знання, що сприяють ідентифікації громадян як мешканців Канади та визначенню ролі мультикультуралізму в канадському суспільстві; 2) знання щодо функціонування політичної та інституційної систем, знання основних державних документів, що визначають шляхи розвитку громадянського суспільства; 3) соціоекономічні знання суспільного устрою, професійної підготовки, податкової системи, соціальної та інституційної систем держави; 4) знання культурної та історичної спадщини.

У Австралії громадянська освіта передбачає засвоєння знань та розширення уявлень молоді стосовно політичного, ідеологічного, економічного та культурного життя: 1) знання принципів організації та функціонування уряду й законодавчої системи; 2) знання прав та обов'язків громадянина країни, осмислення плюралізму та мультикультуралізму в суспільстві як основи демократичної рівноваги; 3) історичні знання, зокрема стосовно суспільних та політичних перетворень у державі, включаючи причини та етапи реалізації цих змін; 4) знання глобальних проблем, зокрема екологічних, економічних та соціальних проблем людства [59].

До освітніх програм закладів освіти Великобританії включено обов'язкову навчальну дисципліну з основ громадянства, що передусім спрямована на формування у молоді системи цінностей, а саме: толерантності, справедливості, поваги до прав та свобод людини, культурних надбань, усвідомлення відповідальності та обов'язку перед соціальною спільнотою тощо. Основною метою шкільної освіти є формування морально стійкої особистості, людини, яка має високий рівень альтруїстичної поведінки [10].

Науковці відзначають, що громадянська освіта Великобританії охоплює такі три складові: 1) політичні засади регулювання суспільного життя; 2) законодавча основа суспільного устрою; 3) глобальні проблеми та політика Великобританії на міжнародному рівні. Громадянська освіта спрямована на формування свідомого громадянина, який поважає закон, сприяє утвердженню демократичних цінностей, проявляє альтруїстичну поведінку та дбає про добробут оточуючих [59, с. 216-217].

Визначальну роль у формуванні громадської активності німецької молоді відіграють заклади освіти. Дослідники наголошують на доцільності викладання навчальної дисципліни суспільствознавство, в межах якої вивчаються історичні аспекти суспільного розвитку, економічні та політичні процеси, що сприяє вихованню у здобувачів освіти активної громадської позиції, розширенню уявлень про форми участі у суспільно-політичних процесах. Навчальна діяльність, базуючись на застосуванні проблемного та діяльнісного підходів, дискусійних методів та проповідуючи гуманістичні цінності, сприяє формуванню особистості з високим рівнем громадської відповідальності [15].

У Польщі основним завданням закладів освіти є підготовка молоді до участі у діяльності громадських організацій, що сприяють вирішенню різноманітних проблем суспільного життя шляхом безкорисливої допомоги державі та її громадянам. Заклади освіти забезпечують поєднання теоретичних знань з практикою, формування у молоді високих моральних цінностей.

Вагому роль у формуванні громадської активності молоді відіграють громадські організації. Зокрема, Союз польського харцерства як одна з провідних громадських організацій сприяє громадянському вихованню молоді. В основу виховного впливу покладено норми моралі – цінності християнства, що проповідують любов та повагу до кожної людини. З цього приводу І. Дзюбенко підкреслює: «Завданням Союзу польського харцерства є громадянська освіта та виховання учнівської молоді, як громадян, що усвідомлюють свої права та обов'язки, цікавляться справами рідного краю, турбуються за майбутнє Батьківщини, відчують за неї відповідальність, беруть участь у суспільному житті, не забувають про те, що корисно для Польщі та інших людей. У той же час, громадянськість у Союзі польського харцерства формується через любов до Батьківщини, знання власної історії, поваги до власної культурної спадщини та природних ресурсів, шанобливого ставлення до власних свят і традицій» [15, с.19].

У Литві громадянська освіта, займаючи ключове місце у освітніх програмах, спрямована на формування навичок активної участі молоді у

громадській діяльності. У цьому відношенні слід виділити такі складові громадянської освіти: формування навичок громадянської дії та розвиток громадянського мислення. Зазначимо, що у Литві функціонує також неформальна освіта, яка сприяє формуванню громадської активності населення. Вона охоплює людей різних вікових категорій та спрямована на вирішення різноманітних завдань: від підвищення рівня кваліфікації педагогічних працівників, які викладають дисципліну громадянська освіта та участі у програмах, започаткованих UNESCO та Радою Європи до учнівського (студентського) самоврядування, гурткової діяльності тощо [39].

З метою формування громадської активності молоді заклади освіти розвинених країн здійснюють значну роботу, спрямовану на формування освітнього середовища, що характеризується наповненням навчальних планів передусім громадянською складовою та активізацією позааудиторної роботи. При цьому освітня діяльність тісно пов'язана з мультикультурною освітою, що сприяє формуванню громадянських цінностей, розвитку навичок критичного мислення, популяризації молодіжної громадської діяльності.

Дослідники стверджують, що серед педагогічних методів навчання, які сприяють формуванню громадської активності молоді, найбільш ефективним є проблемне навчання. На думку Г. Чілкоата, серед переваг навчального плану, в основу якого покладено проблемний підхід (an issue-centered curriculum), слід виокремити: по-перше, аналізуються як сучасні, так і минулі проблеми людства, по-друге, сприяє формуванню внутрішньої мотивації та інтересу здобувачів освіти до навчальної діяльності, по-третє, відбувається рефлексія, що вимагає використання певних фактів, наявності відповідних умінь та навичок, сформованих цінностей [73].

Ключовим аспектом проблемного навчання є використання прийому обговорень у закладах освіти (classroom deliberation). На думку Ф. Гесса, обговорення – це педагогічний процес, що полягає у залученні здобувачів освіти до вдумливої, структурованої дискусії з метою аналізу різних точок зору, обговорення потенційних наслідків дій та прийняття рішень [78].

Така форма роботи зі здобувачами освіти сприяє розвитку навичок критичного мислення, активізації діяльності, спрямованої на формування різних ідей та поглядів. З цього приводу Дж. Гімпель та Дж. Шукнехт наголошують: «Студенти часто бачать у розбіжностях та конфліктах щось негативне і те, чого варто уникати, але нічого хорошого з цього не вийде. Вони не розуміють значимості ідеологічних розбіжностей, їх ролі у політичній історії» [77, з. 153-155].

У США розвитку критичного мислення та формуванню громадянської позиції здобувачів освіти сприяє діяльність центру «Розвиток характеру і громадянськості» при Університеті Міссурі (м. Сент-Луїс). Однією із основних програм, що надається центром, є Програма LACE, метою якої є підготовка керівників закладів освіти до роботи з формування громадської активності в учасників освітнього процесу та батьків здобувачів освіти [12, с. 210].

У школах розвитку характеру та громадянськості практикуються щоденні ранкові 20-хвилинні заняття, коли по шкільному гучномовцю учням для обговорення пропонуються різні теми, які так чи інакше пов'язані з проблемами морально-етичного характеру. Взагалі формуванню у здобувачів освіти громадянських та демократичних цінностей, під якими розуміють як соціальні цінності, за допомогою яких члени суспільства чи окрема особистість характеризують явища дійсності, так і загальнолюдські та загальнодержавні цінності, надається значна увага.

Значну роль у формуванні громадської активності молоді відіграє мультикультурна освіта, яка може бути реалізована як у межах окремого навчального предмету, так і окремого класу. Але у більшості випадків мультикультурна освіта визначає зміст усього навчального плану, оскільки наявність у закладі освіти окремого класу для представників інших етносів може створити враження, що ця група учнів перебуває на периферії суспільства, а їхня культура є вторинною. На думку Д. Форда, мультикультурні концепції, відповідні розділи та теми мають пронизувати увесь навчальний план. При цьому дослідник наголошує, що мультикультурна освіта має

охоплювати всіх, хто навчається. Чим більш неоднорідним у расовому та/або культурному плані є клас, заклад освіти, тим більш необхідна мультикультурна освіта, покликана попереджати та боротися зі стереотипами, що формуються вдома, через засоби масової інформації тощо. Якщо здобувачі освіти взаємодіють виключно із представниками свого народу, раси чи культури, то можуть бути певні проблеми на шляху налагодження взаємодії з представниками інших етносів. Вирішити дану проблему можливо за допомогою мультикультурної освіти [75].

К. Беннетт запропонував узагальнений підхід до визначення основного змісту мультикультурної освіти: 1) множинність історичних поглядів; 2) посилення культурної свідомості; 3) посилення міжкультурної компетентності; 4) протидія расизму, сексизму та всім проявам дискримінації; 5) усвідомлення процесів, що відбуваються в державі та у всьому світі; 6) розвиток навичок соціальної активності [72].

На думку М. Міллера, формування громадської активності молоді слід пов'язувати із включенням в освітній процес сервісного навчання (*service learning*), що полягає в обговоренні напрямків суспільно корисної діяльності, серед яких визначальна роль належить волонтерству [79]. Дослідник доводить, що поверхові громадянські знання молоді призводять до низького рівня політичної участі та громадської активності.

Науковці М. Ятес та Дж. Йоуніс звертають увагу на взаємозв'язок практики та громадської активності. У цьому відношенні використовуються різноманітні форми позааудиторної роботи. Здобувачі освіти беруть активну участь у житті суспільства, що дозволяє їм відчувати себе рівноправними членами соціуму. Вони набувають навичок організаторської діяльності, навчаються приймати рішення, формують та розвивають навички політичної участі. Молодь реалізує себе у громадських об'єднаннях, спілках, асоціаціях тощо [80, с. 6]. Подібна участь у житті суспільства сприяє, як свідчать наукові дослідження, поглибленню демократизації, підвищенню ефективності процесу

підготовки молодих людей до реалізації громадянських прав, обов'язків, формуванню почуття відповідальності перед країною та її громадянами [76].

Таким чином, проаналізувавши міркування зарубіжних дослідників стосовно участі молоді у громадській діяльності, можемо констатувати, що у розвинених країнах громадська активність молодих людей є повсякденною суспільною практикою. Діяльність молодіжних громадських організацій та молодіжного волонтерства отримує схвальну оцінку в силу свого потужного ресурсного потенціалу, адже молодь характеризується високий рівнем альтруїстичної самоорганізації. При цьому ключову роль у прояві громадської активності відіграють заклади освіти, що сприяють формуванню у молодих людей практичних умінь та навичок до здійснення громадської діяльності: активно включатися у політичне життя країни, діяти, керуючись принципами законності, проявляти повагу до гідності, поглядів та думок інших людей, виявляти почуття підтримки та взаємодопомоги, гармонійно співіснування в умовах полікультурного середовища.

Висновки до першого розділу

Отже, громадська діяльність є соціальним феноменом, що базується на фундаментальній потребі людини забезпечувати справедливе співіснування усіх членів суспільства. В її основу покладено базові загальнолюдські цінності: гуманізм, альтруїзм, свобода, мир, соціальне благополуччя, людська гідність, гармонійне співіснування людини й навколишнього середовища та інші. Участь молоді у громадській діяльності пов'язується з виявом її соціальної активності. Охарактеризувавши різноманітні теоретико-методологічні підходи, встановлено, що сутність соціальної активності зводиться до бажання молоді реалізувати свої здібності, впливати на прийняття соціально значимих рішень, долучатися до участі у суспільному житті з метою реалізації соціальних потреб та інтересів.

Однією із ключових форм соціальної активності є громадська активність. Під поняттям «громадська активність» слід розуміти прояв діяльнісної сутності людської особистості. Громадська активність отримує вияв у суспільно

корисній діяльності шляхом участі у роботі громадських об'єднань та рухів. Зовнішніми проявами громадської активності є діяльність, поведінка та участь. Внутрішніми складовими громадської активності є інтереси, мотиви, потреби, переконання та цінності. Громадська активність базується на інтересі до суспільної та громадської роботи, на організаторських здібностях, ініціативності, вимогливості до себе, відповідальності за виконання громадських доручень, готовності допомагати іншим тощо. Це прагнення діяти на користь суспільства, керуючись морально-етичними принципами. Важливим структуроутворюючим компонентом громадської активності є готовність до змін, що передусім полягає у руйнуванні стереотипів та шаблонів через їх невідповідність реаліям життєдіяльності.

Проаналізувавши міжнародний досвід громадської діяльності, встановлено, що у розвинених країнах діяльність різноманітних ініціативних груп та молодіжних громадських організацій є повсякденною практикою. Одним із ключових мотивів громадської активності є пошук можливостей для подальшого працевлаштування, переорієнтування на ринку праці. Громадська діяльність активно пропагується та заохочується державою: молодь отримує значні податкові пільги, діяльність у громадських організаціях зараховується у загальний трудовий стаж, надається безкоштовне страхування, гарантується право на відшкодування втраченого заробітку тощо.

З'ясовано, що визначальну роль у формуванні громадської активності молоді відіграють заклади освіти, які розширюють уявлення здобувачів освіти про форми участі у суспільно-політичних процесах. Освітня діяльність сприяє формуванню особистості з високим рівнем громадської відповідальності.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Управління громадською діяльністю як соціальна категорія

Нині одним із ключових завдань держави є формування поваги громадян до демократичних цінностей, упровадження європейських стандартів життя, що обумовлює розвиток громадянського суспільства. Дослідники стверджують, що реалізувати дане завдання можливо за умови активної громадської позиції молоді, яка має унікальний інтелектуальний та інноваційний потенціал. У Національній молодіжній стратегії до 2030 року, затвердженій Указом Президента України від 12 березня 2021 року, зазначено, що важливим напрямком молодіжної політики є залучення молоді до участі у суспільному житті з метою формування громадянських компетентностей: «виявляти ініціативу, самостійно визначати власні цілі та цінності, а також брати участь у визначенні пріоритетів і шляхів розвитку держави» [47].

Молодь є прогресивною силою, важливим суб'єктом державної політики. Державні органи влади докладають значні зусилля задля розширення участі молодих людей у процесах прийняття рішень. Утворюються молодіжні центри (наприклад, «Всеукраїнський молодіжний центр») та консультативно-дорадчі органи. З метою самореалізації та всебічного розвитку молоді проводяться різноманітні конкурси та впроваджуються програми. Держава надає фінансову допомогу молодіжним та дитячим громадським організаціям з метою реалізації проєктів. Значної уваги надається налагодженню міжнародного молодіжного співробітництва та співпраці з міжнародними громадськими організаціями [47].

Проте результати сучасних соціологічних досліджень вказують на необхідність посилення мотивації молоді до прояву громадської активності.

Зокрема, результати соціологічного дослідження «Становище студентської молоді України» свідчать, що 77,5 % молоді нічого не знають про громадські організації, про окремі аспекти їх діяльності вони довідуються із медіа. Лише 4,9 % опитаних є членами громадських організацій та беруть активну участь у їх діяльності. 2,5 % респондентів долучаються до участі в окремих заходах громадських організацій [57].

На думку науковців, існує кілька причин з якими слід пов'язувати низький рівень громадської активності молоді:

1) низька ініціативність та пасивність молоді, що передусім пов'язано з особливостями родинного виховання. Як правило, саме батьки демонструють дітям подібні стратегії поведінки. Причиною цього є патерналізм, тобто очікування особистості, що про неї мають піклуватися держава та окремі органи влади. Таке розуміння є характерним для усіх вікових груп суспільства;

2) недостатня поінформованість людей про різні способи та механізми участі у суспільному житті. Для того, щоб розв'язати дану проблему, необхідно проводити системну та комплексну роз'яснювальну роботу, звертаючи увагу на той факт, що активізація участі молоді у громадській діяльності відкриє нові можливості для підвищення якості життя та покращення рівня суспільного добробуту. На думку Т. Лушагіної та А. Соловйової, молодь здатна найбільш повно реалізувати свої інтереси та задовольнити потреби шляхом активізації власної участі у суспільних процесах [30].

Результати всеукраїнського соціологічного дослідження «Молодь України – 2017», проведеного на замовлення Міністерства молоді та спорту України, вказують на те, що 52 % молодих людей готові особисто долучатися до вирішення суспільно корисних справ. Т. Лушагіна та А. Соловйова доводять, що активна участь молоді у розбудові громадянського суспільства можлива шляхом залучення різних заохочень, стимулювання суспільної й громадської активності молодого покоління. «Як такого роду заходи можуть бути запропоновані конкурси проектів, реалізація яких фінансуватимуться з державного бюджету, премії Президента, уряду, парламенту або органів

місцевого самоврядування, які присуджуються молодим людям за особливі досягнення, активність та ініціативність, а також гранти органів влади для обдарованої молоді» [30, с. 48]. Науковці стверджують, що чим вищий у соціумі рівень взаємної довіри, тим активніше люди займаються громадською діяльністю, а також демонструють інші форми громадянської свідомості.

Питання створення та діяльності молодіжних громадських організацій відображено у нормативно-правових документах України. Зокрема, у статті 23 Закону України «Про охорону дитинства» зазначено, що «діти мають право на об'єднання в самостійні дитячі та молодіжні громадські організації за умови, що їх діяльність не суперечить Конституції України та законам України, не порушує громадський порядок і безпеку держави, права і свободи інших осіб, не шкодить моралі та здоров'ю дітей та інших громадян» [49].

Законом України «Про основні засади молодіжної політики» визначено організаційні та правові засади утворення й діяльності молодіжних громадських об'єднань. Молодіжне громадське об'єднання визначається як «добровільне об'єднання фізичних осіб віком від 14 до 35 років, крім випадків, визначених цим Законом, та/або молодіжних громадських організацій для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод молоді, задоволення її суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших, потреб та інтересів» [48].

У статті 3 Закону України «Про громадські об'єднання» визначено принципи утворення та діяльності громадських організацій, а саме: добровільність, самоврядність, вільний вибір території діяльності, рівність перед законом, відсутність майнового інтересу членів громадських об'єднань, прозорість, відкритість та публічність. Зокрема, принцип добровільності полягає у тому, кожна особистість має право на вільний вступ або припинення членства у громадських організаціях. Жодна особа не може бути примусово залучена до утворення, вступу чи припинення участі у діяльності будь-якого громадського об'єднання [46].

Принцип самоврядності визначає право учасників громадської організації самостійно управляти діяльністю громадського об'єднання, визначати напрямки його діяльності відповідно до мети. Також принцип самоврядності передбачає невтручання органів державної влади та місцевого самоврядування у діяльність громадських об'єднань, крім випадків визначених законом.

Принцип вільного вибору території діяльності полягає у тому, що відсутні територіальні обмеження стосовно місця організації роботи громадських об'єднань. Громадські організації можуть здійснювати свою діяльність на території всієї України, що підконтрольна українській владі.

Принцип рівності перед законом передбачає, що усі громадські об'єднання є рівними у правах та обов'язках з урахуванням організаційно-правових форм, виду та статусу таких об'єднань [46].

Принцип відсутності майнового інтересу членів громадських об'єднань визначає, що їх доходи та майно не можуть бути використанні для особистого збагачення членів громадських організацій. Їх використання має бути пов'язано лише із забезпеченням діяльності громадських об'єднань. У випадку саморозпуску громадського об'єднання його доходи та майно за рішенням членів такого об'єднання передаються на статутні або благодійні цілі іншому громадському об'єднанню, або зараховуються до державного чи місцевого бюджету. Інакше кажучи, навіть після припинення діяльності громадської організації її засновники чи члени не можуть претендувати на вказані доходи та майно.

Принципи прозорості та відкритості забезпечують право учасників громадських організацій на вільний доступ до інформації стосовно діяльності таких об'єднань, щодо прийнятих рішень та реалізованих заходів.

Принцип публічності полягає у тому, що будь-яка громадська організація зобов'язана інформувати широку громадськість стосовно власної мети, завдань та діяльності [46].

У статті 11 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» зазначено, що засновниками молодіжних громадських організацій можуть бути

як громадяни України, так і іноземці та особи без громадянства, які досягли 14-річного віку та перебувають в Україні на законних підставах. Членами (учасниками) молодіжних громадських організацій можуть бути особи віком від 14 до 35 років [48].

У статті 12 вказаного вище закону визначено права молодіжних громадських об'єднань, а саме:

- «1) отримувати гранти на реалізацію молодіжних проєктів;
- 2) залучатися до реалізації державних цільових, регіональних та місцевих програм у сфері молодіжної політики, а також бути надавачами соціальних послуг;
- 3) брати участь у формуванні та реалізації молодіжної політики;
- 4) утворювати молодіжні центри, здійснювати підготовку молодіжних працівників у порядку, за критеріями та вимогами, визначеними центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику;
- 5) здійснювати моніторинг та оцінювання реалізації молодіжної політики;
- 6) делегувати своїх представників для участі у відборі членів молодіжних рад, Національної ради з питань молоді, інших консультативно-дорадчих органів, що утворюються для вирішення питань, що стосуються молоді;
- 7) за погодженням із закладами освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту, фізичної культури і спорту, молодіжними центрами, іншими установами, що працюють з дітьми та молоддю і надають їм послуг, брати участь у підготовці та реалізації програм (проєктів, заходів) на базі таких закладів або поза ними;
- 8) провадити іншу діяльність на виконання своїх статутних завдань, не заборонену законодавством» [48].

У науковій літературі до молодіжних громадських організацій відносять: молодіжні громадсько-політичні організації; релігійні об'єднання молоді; фахові об'єднання; об'єднання за інтересами; благодійні фонди; національні організації молоді; молодіжні партії; студентські організації тощо. Молодіжні

громадські організації, будучи одним із ключових інститутів соціального впливу на особистість, характеризуються певними ознаками: наявність мети діяльності, структурованість, система ціннісних орієнтацій, соціальні ролі [27].

На думку С. Харченко, молодіжні громадські організації відіграють важливу роль у самовизначенні, самоствердженні та набутті людиною самостійності. Громадські організації сприяють засвоєнню індивідами позитивного соціального досвіду, формуванню соціально значущих установок, зразків соціальної поведінки. Таким чином, участь у громадській діяльності сприяє успішній соціалізації молодих людей [65, с. 320].

Подібні міркування належать Ю. Поліщуку. Науковець доводить, що молодіжні громадські організації впливають на соціалізацію людини як прямо, так і опосередковано. Даний вплив може бути спрямований як безпосередньо на членів молодіжної громадської організації, так і на ті соціальні інститути, з якими громадські організації пов'язані або співпрацюють. Передусім це заклади освіти, дитячі та молодіжні об'єднання тощо. Саме шляхом взаємодії із соціальними інститутами людина засвоює певні знання та набуває досвіду соціально схвальної поведінки [43, с. 42].

На визначальну роль соціальних інститутів, зокрема закладів освіти, у соціалізації та формуванні громадської активності молоді звертає увагу англійський дослідник М. Барретт. Він доводить, що у тих закладах освіти, де здобувачі освіти вільно обговорюють питання етичного, соціального, громадянського та політичного характеру, де можна дискутувати на різноманітні теми, де заохочується висловлення власної думки та діалог з метою обговорення різних поглядів та підходів, молоді люди демонструють високий рівень громадської та політичної активності. Важливим аспектом діяльності закладів освіти є забезпечення участі молоді у процесах прийняття рішень, зокрема через окремих представників класу чи студентської групи, учнівське або студентське самоврядування тощо [3].

М. Барретт доводить, що одним із способів активізації громадської активності молоді є розробка та впровадження навчальних програм, що

спрямовані на формування та розвиток компетентностей, необхідних для здійснення громадської діяльності. Такі навчальні програми передбачають не лише засвоєння знань та розвиток умінь здобувачів освіти, але й становлення ціннісних орієнтацій, розвиток навичок критичного мислення, що дозволить у майбутньому стати ефективним суб'єктом громадської діяльності. Серед ключових компетентностей дослідник виокремлює: розуміння суспільних процесів, аналітичне та критичне мислення, виховання громадянськості, відповідальності, емпатії, навичок спілкування та співробітництва, а також усвідомлення значущості демократичних цінностей. Для розвитку таких компетентностей заклади освіти можуть використовувати різноманітні педагогічні методики, включаючи групові форми навчання, проєктне навчання та навчання з використанням соціальних проєктів [3].

Зазначені компетентності необхідні молоді для прийняття участі у заходах, спрямованих на вирішення не лише суспільно корисних справ певної країни, але й на подолання проблем глобального характеру: кліматична криза, забруднення навколишнього середовища, проблема бідності, захист прав та свобод людини тощо. На думку М. Барретта, у цьому відношенні громадська діяльність молоді набуває глобальної форми. Її сутність зводиться не просто до піклування про оточуючих та реалізацію громадянського обов'язку, а до вияву турботи про людство загалом. Турбота про глобальне, а не лише про місцеве співтовариство, є визначальною рисою громадської активності сучасних молодих людей.

Відзначимо, що питання глобальної форми громадської діяльності молоді ще не отримало фундаментального наукового осмислення. Проте, проаналізувавши наявні дослідження з даної проблеми, можемо відзначити, що молоді люди з чітко вираженою глобальною громадською позицією характеризуються таким ознаками:

– долучаються до міжкультурних контактів, співпраці, взаємодії та діалогу;

– виявляють толерантність до культурних відмінностей та цінують різноманіття культур;

– усвідомлюють важливість прав людини, готові брати участь у наданні міжнародної гуманітарної допомоги;

– стурбовані станом довкілля та беруть участь в екологічних акціях [3].

Таким чином, дослідник М. Барретт доводить, що саме діяльність закладів освіти може сприяти формуванню глобальної громадської відповідальності молоді та активізації глобальної форми громадської діяльності. У цьому відношенні серед основних напрямів діяльності закладів освіти слід виокремити:

1) розширення знань молоді про глобальні проблеми та розвиток критичного мислення для осмислення проблем сьогодення;

2) впровадження навчальних програм, що передбачають формування та розвиток компетентностей, необхідних для залучення молоді до ефективної діяльності, що спрямована на вирішення глобальних проблем;

3) надання здобувачам освіти можливостей для застосування сформованих компетентностей на практиці;

4) сприяти налагодженню міжкультурних контактів, заохочувати використання інтернету для міжкультурної комунікації [3].

На думку Ю. Криворучко та О. Лісовець, ключовим інститутом формування громадської активності молоді є студентські громадські організації. Дані організації мають свої особливості, відмінні від інших громадських об'єднань, що відповідають соціальному стану їхніх членів, меті та організаційно-педагогічним умовам [29, с. 257]. Серед основних мотивуючих факторів для вступу молоді до громадських організацій слід виокремити: бажання з цікавістю проводити власне дозвілля; прагнення до самореалізації та самоствердження серед однолітків; розширення кола спілкування; прагнення до змін та перетворень, сприяння розвитку держави [24, с. 314].

Досліджуючи діяльність молодіжних громадських організацій в Україні науковці виокремлюють організаційну, виховну, комунікативну, господарську,

опозиційну, захисну та кадрову функції. Зокрема, організаційна функція полягає у розвитку вмінь колективного співіснування, у співвіднесенні власних потреби з потребами та інтересами оточуючих. Сутність виховної функції полягає у засвоєнні молоддю етичних норм, формуванні правової культури та національної самосвідомості. Серед ключових методів її реалізації слід виокремити переконання, заохочення та наслідування. Комунікативна функція полягає у безпосередньому спілкуванні людей, які є членами певної організації. Господарська функція визначає участь молодіжних громадських організацій у вирішенні різних суспільно корисних питань. Опозиційна функція зводиться до виконання заходів, спрямованих на розвиток громадянського суспільства, зокрема шляхом творчого породження нових ідей, розробки програмних документів. Захисна функція полягає у захисті інтересів членів громадських організацій шляхом внесення пропозицій, рекомендацій щодо доопрацювання законопроектів тощо. Сутність кадрової функції зводиться до підготовки професійних та висококваліфікованих кадрів, які є необхідними для діяльності державних та громадських організацій [24, 29].

На думку Н. Левченко, у межах окреслених вище функцій, до визначальних напрямків роботи громадських організацій молоді належить волонтерська діяльність, громадянське виховання, молодіжне підприємництво, міжнародний обмін, туризм тощо. Активність та ініціативність молодіжних громадських організацій сприяє створенню молодіжних рад, що діють при обласних державних адміністраціях та відділах у справах сім'ї та молоді [27, с. 138].

Слід також відзначити, що молодіжні громадські об'єднання мають вагомий вплив на вирішення питань як місцевого, так і державного значення. Дослідники О. Бабкіна та В. Горбатенко стверджують, що діяльність громадських організацій тісно пов'язана з діяльністю державних інституцій. Науковці доводять, що «на сучасному етапі в демократичних суспільствах громадські об'єднання перебирають на себе все більше функцій державних

установ, здійснюють громадський контроль над ними, впливаючи на державну політику і розвиток суспільства загалом» [42, с. 582].

У статті 22 Закону України «Про громадські об'єднання» визначено засади взаємодії громадських організацій з органами державної влади та місцевого самоврядування, а саме:

- держава забезпечує дотримання прав громадських організацій;
- не допускається втручання органів державної влади та місцевого самоврядування у діяльність громадських організацій і навпаки;
- органи державної влади та місцевого самоврядування можуть залучати громадські організації до процесу реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення шляхом проведення консультацій з громадськими організаціями, розроблення проєктів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших органів при органах державної влади тощо;
- державний нагляд за дотриманням громадськими організаціями законодавчих документів здійснюють органи виконавчої влади та місцевого самоврядування [46].

Дослідники Т. Лушагіна та А. Соловйова виділяють дві моделі взаємодії молодіжних громадських організацій з органами державної влади та місцевого самоврядування: участь та залучення. Зокрема, участь полягає у здійсненні молоддю впливу на прийняття державних рішень, у залученні представників молодіжних громадських організацій до проведення заходів, спрямованих на вирішення важливих суспільних питань. Акцент робиться на можливостях молоді мати вплив та нести відповідальність за власні дії, що впливають на рівень суспільного життя [30].

Поняття залучення полягає передусім у включенні молодіжних громадських організацій у життя громад, регіонів, держави або міжнародних спільнот шляхом співробітництва, діалогу, ухвалення рішень тощо. Слід відзначити, що залучення, порівняно з участю, не завжди дає можливість

здійснювати безпосередній вплив на прийняття рішень та вибору пріоритетів [30].

Нині найбільш популярними у західній науці є такі моделі участі молоді у прийнятті державних рішень:

– модель Шеррі Арнштейн, відповідно до якої ключовими рівнями участі молоді є маніпуляція, партнерство, делегована влада та громадський контроль, що дозволяють молодіжним громадським організаціям здійснювати реальний вплив на ухвалення рішень;

– модель Роджера Харда охоплює 8 рівнів участі молоді в ухваленні рішень. Зокрема, до перших рівнів участі віднесено маніпулювання, декорування та імітацію, які не забезпечують реальний вплив на прийняття рішень. Наступними рівнями є інформування та консультування, що сприяють засвоєнню молоддю механізмів впливу. Ключовими є рівні, що демонструють усі можливі інструменти участі: від залучення до ініціатив державних органів влади до самостійного визначення інструментів участі молоді, партнерського ухвалення рішень [30].

Нам імпонує думка Т. Лушагіної та А. Соловйової, які вважають, що взаємодія молодіжних громадських організацій з органами державної влади та місцевого самоврядування має базуватися на моделі участі, яка охоплює такі чотири рівні: «1) інформування, спрямоване на надання інформації та підвищення рівня обізнаності; 2) консультування, покликане надавати можливості отримання консультацій від суб'єктів різних рівнів; 3) діалог, який передбачає більш повну та глибоку комунікацію між суб'єктами через обговорення, збори, слухання тощо; 4) партнерство, спрямоване на надання можливості делегувати конкретні завдання та відповідальність окремим суб'єктам та співпрацювати на правах партнерів» [30, с. 49].

Отже, налагодження системної роботи органів державної влади та місцевого самоврядування з молоддю полягає у забезпеченні інформування молодих людей про можливі напрямки співпраці та взаємодії, створенні умов для залучення молоді до вирішення суспільно корисних питань, стимулюванні

та заохоченні молодих людей до участі у процесах прийняття рішень шляхом підтримки молодіжних ініціатив, утворення молодіжних громадських організацій, формування громадянських компетентностей через систему формальної та неформальної освіти, стимулювання громадської активності. Молодь є прогресивною групою суспільства, яка легко сприймає нові виклики та здатна запропонувати інноваційні підходи до вирішення нагальних проблем сьогодення. Головним інструментом активізації громадської активності молоді є державна молодіжна політика.

2.2. Формування людських ресурсів громадських організацій

Сучасні дослідники розглядають громадську діяльність як соціальний феномен, що базується на фундаментальних потребах людини надавати допомогу іншим, забезпечувати справедливе співіснування усіх членів суспільства. Громадська діяльність ґрунтується на добровільній праці, що є цілком безкоштовною. Істотною ознакою громадської активності є соціальна значущість діяльності, яку здійснює людина.

Міжнародна практика свідчить, що громадська діяльність є індивідуальною та колективною працею людей, які бажають робити добрі справи на благо суспільства. В основу громадської діяльності покладено базові загальнолюдські цінності: гуманізм, милосердя, свобода, мир, соціальне право та соціальна справедливість, праця, соціальне благополуччя, людська гідність, гармонійне співіснування людини та довкілля.

На сьогодні соціологічні дослідження вказують на необхідність популяризації громадської діяльності серед молодих людей. Опитування свідчать про відносно низький відсоток участі молоді у діяльності молодіжних громадських організацій. Лише 13,5 % студентської молоді є членами молодіжних громадських організацій, а 65,5 % опитуваних взагалі нічого не

знають про такі організації, або дізнаються про окремі напрямки їх діяльність із засобів масової інформації. Окрім того, сучасні дослідження свідчать, що розуміння молоддю поняття «громадська діяльність» є не чітким, а участь у вирішенні окремих суспільно значимих питань базується на інтуїтивному баченні шляхів розв'язання проблем [57].

Тому особливої уваги потребує вивчення питання громадської діяльності молоді, яка робить значний внесок у розвиток суспільства завдяки здатності до прийняття інноваційних рішень та відсутності страху змін. Активність молоді в громадсько-політичному житті визначає та спрямовує розвиток суспільства на наступні десятиліття. Тому досить актуальним є дослідження мотиваційної сфери молодих людей, що дасть змогу виявити ключові фактори активізації участі молоді у громадській діяльності.

У широкому розумінні мотивація – це сукупність усіх детермінант поведінки. Структурними складовими мотивації є зовнішні (стимули, мотиви), внутрішні (потреби), соціальні (життєві цілі, ідеали, цінності) та біологічні (голод, спрага, самозбереження) спонукання. Мотивація визначає цілеспрямований характер діяльності (В. Мерлін, Б. Теплов), виконує функцію активізації діяльності, обумовлюючи її спрямованість (В. Асєєв, О. Алфьоров, Г. Щукіна), впливає на вибір способів діяльності (І. Джидарьян, М. Данилов, О. Леонт'єв) [54].

Розглядаючи мотивацію як сукупність мотивів до певних дій, О. Леонт'єв та К. Платонов доводили, що загальна структура діяльності може бути представлена схемою «мета – мотиви – спосіб виконання – результат». Діяльність розпочинається з усвідомлення людиною мети, у якій відображені потреби особистості. Мотиви є особистим спонуканням до певної діяльності. Спосіб виконання охоплює дії, що сприяють досягненню цілі. Результат діяльності відображає міру досягнутих цілей [41].

Український вчений Г. Балл доводить, що мотив є відносно стійкою предметно співвіднесеною причиною дій. Мотив є спонукальною цільовою моделлю певного предмету, який має для індивіда стійку суб'єктивну

цінність [2]. Вчений стверджує, що предмет, бажаний стан якого моделюється мотивом, може бути як матеріальним, так і ідеальним. Цей предмет може являти собою процес діяльності, або певні цінності, які мають вагоме значення для молоді людини.

У сучасній психологічній науці мотивацію характеризують за допомогою таких ознак: телеологічність – людські дії завжди мають сенс і спрямовані на вирішення певних завдань; соціокультурна обумовленість – зміст і структура мотивації засвоюється особистістю з колективної ментальності соціальної спільноти, до якої вона належить; особистісний характер – кожна людина надає мотивації конкретну форму [54].

Узагальнюючи міркування науковців, роль мотивації зводиться до наступного: ініціює та спонукає активність суб'єкта; сприяє активізації пізнавальної діяльності; обумовлює вибір завдань та окреслює напрямок діяльності суб'єкта; підтримує рівень інтенсивності діяльності; контролює та регулює процес реалізації наміру, систему обраних моделей його здійснення; коригує дії та забезпечує необхідне переключення діяльності; гальмує ситуативно або прогностично неефективні дії.

Мотивація участі молоді в громадській діяльності є предметом наукових досліджень соціологів та психологів. Результати соціологічних опитувань свідчать, що для 69,5 % респондентів основними мотивами участі в громадських організаціях є інтерес та відповідність діяльності власним переконанням, для 12,4 % – потреба у вирішенні особистих питань, а для 10 % – отримання матеріальної вигоди. Водночас серед факторів, які могли б спонукати неактивну групу населення до участі у громадській діяльності, слід виокремити: потреба у безпеці (для 37 % респондентів), отримання користі для себе чи родини (для 34 % опитуваних), принесення користі суспільству (для 25 % респондентів) та матеріальна винагорода (для 17 % опитуваних) [69].

На думку Ш. Рамона, громадська діяльність – це передусім покликання людини, в основу якого покладено почуття причетності та відданості суспільно значущій діяльності. Виконуючи ту чи іншу роботу, молодь усвідомлено

відмовляється від грошової винагороди або погоджується на значно нижчу оплату праці, маючи реальні можливості отримувати за свої послуги вищий заробіток. Громадська діяльність охоплює різні напрями, однак мета її завжди єдина – допомагати тим групам населення, які найбільше її потребують [55].

Учений М. Нафталі, досліджуючи проблему громадської активності, виділяє три основні типи поведінки людини, а саме: поведінка, спрямована на надання допомоги, просоціальна поведінка та альтруїзм. Поведінка, що спрямована на надання допомоги полягає у здійсненні людиною моральної та матеріальної підтримки оточуючих, не розраховуючи при цьому на отримання грошової винагороди. Людина проявляє таку поведінку у найбільш складні моменти життя оточуючих, які потребують допомоги. Просоціальна поведінка – це добровільна діяльність, спрямована на благо оточуючих, що немає зовнішніх матеріальних стимулів. Альтруїстична поведінка вважається найбільш високим рівнем готовності допомогти оточуючим, і визначається як свідомо та цілеспрямована поведінка, що базується на високих моральних цінностях. Альтруїстична поведінка є нормою соціальної відповідальності, що спонукає людину до надання допомоги іншим незалежно від конкретної ситуації. Іншою соціальною нормою, що є визначальною для надання допомоги, є норма взаємності. Її сенс полягає у моральному зобов'язанні людини на добро відповідати добром [38].

Таким чином, альтруїстична поведінка проявляється у наданні добровільної допомоги іншій людині, незважаючи на ризики або жертви, з якими ця допомога може бути пов'язана. У психологічних дослідженнях встановлено, що відчуття щастя позитивно корелює зі схильністю до альтруїстичних вчинків. Дослідник Б. Римланд визначив дану залежність як «парадокс альтруїзму» [11, с. 62].

Як принцип, що впливає на систему ціннісних орієнтацій особистості, альтруїзм є визначальним мотивом поведінки людини та критерієм моральної оцінки. Ставлення до іншої людини або соціальної спільноти у такому випадку базується на ідеї безкорисливої допомоги, позбавленої будь-якої прагматично

орієнтованої мотивації чи винагороди. Поведінка індивіда базується на уявленнях, що благо іншої людини і вона сама є більш значущими, ніж власне Я та благо. У цьому відношенні альтруїзм постає як основа гуманізму, що визначає людину як найвищу цінність.

Досить неоднозначним у науковій літературі є розуміння альтруїзму як ключового мотиву, що спонукає молодь до участі у громадській діяльності. Дослідники відзначають, що в основі альтруїстичної поведінки знаходяться особисті інтереси людини: спілкування з оточуючими, бажання отримати суспільне визнання, відчуття власної значущості тощо. У цьому відношенні науковцями запропоновано теорію «альтруїзму-егоїзму». Зокрема, американські вчені Е. Кларі та М. Снайдер визначили дві групи мотивів участі молоді в громадській діяльності. Першу групу складають мотиви, що базуються на почуттях морального обов'язку, на бажанні допомагати оточуючим. Друга група мотивів ґрунтується на егоцентризмі. Люди займаються громадською діяльністю з метою отримання користі для себе, а саме: отримання нових знань, розвиток вмінь та навичок, набуття досвіду [74].

О. Захарченко до мотивів громадської активності молоді відносить прагнення до отримання користі для себе (набуття та розвиток вмінь і навичок, матеріальна винагорода), бажання боротися із загрозами для життя, відповідальність за дії органів державної влади та обов'язок реагувати на них, а також потреба у самореалізації [16].

На думку Г. Циганенко, до мотивуючих факторів участі молоді у громадській діяльності є почуття приналежності до певної соціальної групи, можливості розвивати здібності та вміння. Істотне місце серед мотивів громадської активності молоді займає почуття відповідальності та причетності до формування історії країни, можливість реалізації лідерських якостей [66].

Вчена С. Чолій, досліджуючи мотиваційні фактори участі людини у громадській діяльності, звертає увагу на ключову роль соціальної активності особистості. Науковець доводить, що рівень прояву потреб у визнанні та самоактуалізації значно вищий у громадсько-активної молоді, що свідчить про

вагому роль саме соціальних потреб у структурі мотиваційних факторів. Висока соціальна активність особистості пов'язана з прагненням здійснювати суспільно значиму діяльність, що має сприяти підвищенню рівня суспільного визнання, самоповаги [70, с. 212-213].

Водночас С. Чолій стверджує, що для молоді, яка не бере участі у діяльності громадських організацій, домінуючими є матеріальні потреби та потреба в безпеці, а отже в цій групі домінують потреби дефіциту (за А. Маслоу) [70, с. 212]. Вчена вважає, що матеріальні потреби є певною перешкодою на шляху залучення молоді до громадської діяльності, яка розглядається як діяльність, що не передбачає отримання прибутку. Водночас, дефіцит матеріальних ресурсів зумовлює спрямування діяльності людини у професійну сферу, яка є основним джерелом фінансового забезпечення та добробуту.

На думку М. Колесникової, громадська діяльність молоді спричинює значні суспільні перетворення. Дослідниця доводить, що громадська активність особистості перебуває у безпосередній залежності від соціальної культури, сутність якої полягає в особливій спрямованості ставлення, яке характеризується позицією людини, її цілями та ціннісними установками, способами їх реалізації. Водночас рівень громадської активності молоді залежить від рівня співвідношення обов'язків людини у суспільстві та суб'єктивними установками на діяльність. Показником сформованості громадської активності молоді є спрямованість мотивації на задоволення потреб у соціально значимій діяльності [18].

Фундаментальні дослідження, присвячені мотивації молоді до участі у діяльності громадських організацій, належать Г. Хім'як. Шляхом узагальнення теоретичних підходів до вивчення мотиваційної сфери особистості, науковець виокремила такі групи мотиваційних факторів:

- 1) внутрішня мотивація: самоактуалізація, почуття власної цінності, задоволеність життям;
- 2) аксіологічна мотивація: відповідальність, служіння суспільству;

- 3) зовнішня мотивація: суспільний аспект поведінки;
- 4) раціональна мотивація: здобуття нових знань і вмінь, набуття досвіду;
- 5) мотивація, що виникає з фрустрації: почуття провини, вирішення особистих проблем;
- 6) альтруїстична мотивація: співчуття, альтруїзм, бажання допомогти іншим;
- 7) мотивація, пов'язана з реалізацією влади: досягнення або утримання соціального статусу, кар'єра, престиж, репутація.

Окрім зазначених вище типів мотивації Г. Хім'як виокремлює ще три додаткових мотивів: орієнтація на зміни, орієнтація на реалізацію певної ідеї та мотивація вільного часу [69].

Наукову цінність для визначення мотиваційних факторів участі молоді у громадській діяльності має авторська анкета Г. Хім'як. Вона складається з одинадцяти запитань, що визначають мотиви, які можуть спонукати особистість до прояву громадської активності. Дослідник переважно акцентує увагу на фактори, що належать до внутрішніх мотивів. Внутрішню узгодженість запитань анкети перевірено за допомогою коефіцієнта α Кронбаха, що складає 0,59. Це свідчить, що анкета може бути використана як інструмент дослідження.

Учасниками анкетування стали 123 особи. Проаналізувавши відповіді досліджуваних, Г. Хім'як виокремила окремі типи мотивації молоді до участі в діяльності громадських організацій. Шляхом факторного аналізу відповідей учасників анкетування вдалося виділити три фактори, що об'єднують питання анкети в блоки, а типи мотивації – у цілісні структури. Аналізуючи дослідження Г. Хім'як, С. Чолій відзначає: «До першого фактору увійшли питання, які акцентують на громадській діяльності як способі служіння суспільству. Люди, що керуються такою мотивацією, прагнуть принести користь суспільству, покращити його життя, допомагати іншим людям. Визначальною ознакою цього типу мотивації є виключна спрямованість діяльності людини на зовнішній світ та людей. Г. Хім'як назвала цей тип

мотивації аксіологічною, а Дж. Кларі та М. Снайдер описують схожі мотиваційні чинники в ціннісній мотивації. Чинники, що увійшли до першого фактору можна назвати «мотивація служіння суспільству» [69, с. 93].

Другий фактор містить питання, що передусім визначають ті мотиваційні чинники участі молоді у діяльності громадських організацій, які пов'язані з прагненням отримати суспільне визнання, або вирішити питання особистого характеру. Інакше кажучи, другий фактор характеризується спрямованістю на реалізацію особистих інтересів, а не інтересів суспільства. На думку Г. Хім'як, у цьому відношенні актуалізується мотивація двох типів: мотивація, пов'язана із реалізацією влади, та мотивації, що є наслідком фрустрації. Даний фактор отримав назву «мотивація влади та соціального престижу».

Третій фактор охоплює питання, у яких окреслено такі мотиваційні чинники участі молоді у громадській діяльності як прагнення до розширення кола спілкування, бажання до реалізації власних проєктів, отримання задоволення від громадської діяльності тощо. У цьому факторі, як і в попередньому, робиться акцент на особистих інтересах людини, реалізацію яких слід пов'язувати з власними здібностями. Дослідник Г. Хім'як до таких мотиваційних чинників відносить: внутрішні (самоактуалізація, почуття власної цінності), зовнішні (спілкування, товарицькість) та раціональні (здобуття нових знань та набуття досвіду).

Таким чином, факторний аналіз дозволив виділити три типи мотиваційних чинників участі молоді у діяльності громадських організацій, а саме:

- мотивація служіння суспільству (альтруїстична, аксіологічна та мотивація орієнтації на зміни);
- мотивація влади та соціального престижу (мотивація, що виникає з фрустрації, та мотивація, що пов'язана з реалізацією влади);
- мотивація особистісної цінності та зростання (внутрішня, зовнішня, раціональна, мотивація вільного часу та мотивація, спрямована на реалізацію ідеї).

На думку Г. Хім'як, визначені типи мотивації молоді до участі у громадській діяльності якісно відрізняються за своїм змістом та здатні по-різному виявлятися у молоді. Дослідниця встановила, що визначальна роль належить мотивації особистісного зростання та мотивації служіння суспільству. Водночас менш поширеною є мотивація влади та соціального престижу [69].

У зарубіжній науковій літературі серед основних мотивів молоді до участі у громадській діяльності визначено такі: реалізація особистісного потенціалу; суспільне визнання, почуття соціальної значущості; сомовираження; профорієнтація; набуття корисних соціальних та практичних навичок; можливість спілкування, дружньої взаємодії з однодумцями; набуття досвіду відповідального лідерства та соціальної взаємодії; організація дозвілля. Зокрема, реалізація особистісного потенціалу є ключовим мотивом участі людини у соціально значущій діяльності. Основу даної мотивації складає усвідомлення особистістю свого внутрішнього потенціалу та вибір життєвого шляху [64].

Слід відзначити, що для людини важливо отримати позитивне підкріплення своєї діяльності з боку оточуючих, відчутти свою причетність до вирішення суспільно корисних справ. У зв'язку з цим, суспільне визнання та почуття соціальної значущості є один з ключових мотивів громадської діяльності. Кожна людина потребує високої самооцінки та належної оцінки з боку оточуючих. Така оцінка відіграє важливу роль у визначенні людиною мети та завдань своєї діяльності, напрямів особистісного зростання.

Іншим мотивом громадської діяльності є бажання до самовираження, що розглядається як можливість проявити себе, заявити про свою життєву позицію, знайти власне місце у системі суспільних відносин. Бажання до самовираження базується на потребі індивіда усвідомити власну індивідуальність, унікальність свого внутрішнього світу та бажання виконувати певну суспільну роль [67].

Важливим мотивом до громадської діяльності є професійне орієнтування. Громадська активність сприяє ознайомленню молоді з різноманітними видами

професійної діяльності, дозволяє отримати реальне уявлення про певні професії, обрати напрямок професійної підготовки.

Одним із визначальних мотивів громадської активності людини є набуття корисних соціальних та практичних навичок, які є важливими для життєдіяльності людини. До них можна віднести набуття навичок роботи з комп'ютерною технікою, здійснення будівельних робіт, побудови міжособистісних відносин тощо. Потреба у діяльнісному та соціальному освоєнні людиною навколишньої дійсності є однією з нагальних потреб сучасної людини. Громадська діяльність сприяє розвитку низки соціальних навичок людини, а саме: розвиток комунікативних здібностей; лідерські навички; виконавська дисципліна; захист прав та інтересів; ініціативність [69].

Варто відзначити, що глибинною потребою людини є спілкування та взаємодія з оточуючими. Соціальна спрямованість громадської діяльності дозволяє молоді розширити коло спілкування, віднайти однодумців, набути навичок побудови товариських взаємовідносин. Таким чином, одним із мотивів громадської активності є бажання молоді набути навичок самореалізації у різних моделях взаємодії, сформувати життєвонеобхідні навички.

Сучасні науковці доводять, що участь молоді у громадській діяльності є природною потребою людини, що витікає із усвідомлення обов'язку допомагати нужденним і свідчить про високий особистісний розвиток. Тому одним із мотивів громадської діяльності є виконання суспільного обов'язку [71].

Також одним із мотивів молодіжної громадської діяльності є можливість організувати власне дозвілля. Беручи участь у різноманітних заходах, що спрямовані на вирішення суспільно значимих питань, молодь відволікається від буденних справ, розвиває комунікативні навички, обмінюється досвідом та знаннями тощо [50].

На думку В. Гараніної, основні мотиви участі молоді у громадській діяльності можна згрупувати за п'ятьма напрямками:

– можливість набуття досвіду для майбутньої професійної діяльності;

- можливість спілкуватися з цікавими людьми, які є членами громадських організацій, знайомство з новими друзями;
- бажання почуватися потрібним;
- внутрішня переконаність, поклик душі та серця, потреба робити добро;
- прагнення змінити стан речей у світі [37, с. 48].

Результати соціологічних досліджень Дж. Трамбауера свідчать, що ключовими мотивами участі молоді у громадській діяльності є: знайомство з новими людьми; боротьба з самотністю; бажання отримати схвалення з боку оточуючих; відчуття причетності до вирішення важливих суспільних проблем; бажання до виявлення творчого потенціалу; набуття практичних навичок та засвоєння нових знань; розширення власного кругозору; можливості для особистісного зростання; отримання рекомендацій для кар'єрного зростання чи навчання; проведення дозвілля; прояв релігійних переконань; вираження співчуття людям, які потребують допомоги [58, с. 46].

Соціологи виділяють три групи мотивів: професійно-прикладні, інформаційні та корпоративні. Першу групу мотивів слід пов'язувати з можливістю молоді засвоїти нові знання, здобути досвід; другу групу – із забезпеченням вільного доступу до джерел інформації, нових технологій, науково-дослідних розробок; третю групу – з наданням права безкоштовно користуватися послугами громадських організацій [35].

Таким чином, громадська діяльність є добровільною діяльністю молоді на безоплатній основі, що спрямована на досягнення соціально значимих цілей та вирішення суспільних проблем. Ключовими мотивами громадської активності є реалізація особистісного потенціалу; суспільне визнання, почуття соціальної значущості; самовираження та самовизначення. При цьому потреба та бажання отримати певну вигоду для себе (прямо чи опосередковано) займає домінуюче місце у структурі мотиваційних факторів участі молоді у діяльності громадських організацій.

Висновки до другого розділу

Отже, під молодіжними громадськими об'єднаннями слід розуміти добровільне об'єднання осіб віком від 14 до 35 років, та/або молодіжних громадських організацій для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод молоді, задоволення її суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших, потреб та інтересів. Молодіжні громадські організації відіграють важливу роль у самовизначенні, самоствердженні людини, набутті нею самостійності, сприяють засвоєнню індивідами позитивного соціального досвіду, формуванню соціально значущих установок, зразків соціальної поведінки.

Діяльність громадських організацій тісно пов'язана з діяльністю державних інституцій. Серед основних напрямків взаємодії громадських організацій з органами державної влади слід виокремити: залучення громадських організацій до процесу реалізації державної політики та вирішення питань місцевого значення, державний контроль за дотриманням громадськими організаціями законодавчих актів.

Участь молоді у громадській діяльності обумовлена мотивацією, що має індивідуальний та соціальний виміри. Сутність індивідуального виміру мотивації складають ті фактори, що приносять користь передусім громадсько-активній людині. У цьому випадку молодь займається громадською діяльністю з метою отримання нових знань, набуття досвіду, суспільного визнання, реалізації особистісного потенціалу, сомовираження, профорієнтації, набуття корисних соціальних та практичних навичок, задоволення потреби у спілкуванні, дружньої взаємодії з однодумцями тощо.

Соціальний вимір мотивації полягає у принесенні користі суспільству, покращенні рівня його життя. Визначальним мотивом є альтруїзм – свідомо та цілеспрямована поведінка, що базується на високих моральних цінностях. Альтруїстична поведінка є нормою соціальної відповідальності, що спонукає людину до надання допомоги іншим. У такому випадку ставлення до людини або соціальної спільноти базується на ідеї безкорисливої допомоги. Істотне

місце серед мотивів громадської активності молоді займає почуття відповідальності та причетності до вирішення суспільно значимих проблем.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, встановлено, що громадська діяльність є соціальним феноменом, що базується на фундаментальній потребі людини забезпечувати справедливе співіснування усіх членів суспільства. В її основу покладено базові загальнолюдські цінності, а саме: гуманізм, альтруїзм, свобода, мир, соціальне благополуччя, людська гідність, гармонійне співіснування людини й навколишнього середовища та інші. Участь молоді у громадській діяльності пов'язується з виявом її соціальної активності. Охарактеризувавши різноманітні теоретико-методологічні підходи, встановлено, що сутність соціальної активності зводиться до бажання молоді реалізувати свої здібності, впливати на прийняття соціально значимих рішень, долучатися до участі у суспільному житті з метою реалізації соціальних потреб та інтересів.

Однією із ключових форм соціальної активності є громадська активність. Під поняттям «громадська активність» слід розуміти прояв діяльнісної сутності людської особистості. Громадська активність отримує вияв у суспільно корисній діяльності шляхом участі у роботі громадських об'єднань та рухів. Зовнішніми проявами громадської активності є діяльність, поведінка та участь. Внутрішніми складовими громадської активності є інтереси, мотиви, потреби, переконання та цінності. Громадська активність базується на інтересі до суспільної та громадської роботи, на організаторських здібностях, ініціативності, вимогливості до себе, відповідальності за виконання громадських доручень, готовності допомагати іншим тощо. Це прагнення діяти на користь суспільства, керуючись морально-етичними принципами.

Важливим структуроутворюючим компонентом громадської активності є готовність до змін, що передусім полягає у руйнуванні стереотипів та шаблонів через їх не відповідність новим умовам життєдіяльності. Виникнення передумов для подолання стереотипів слід пов'язувати з внутрішнім психологічним налаштуванням на соціальні зміни, що підкріплюється високим

рівнем мотивації до вирішення суспільно значимих проблем. У свою чергу психологічна готовність має бути підкріплена здатністю до практичних дій, навичками соціальної взаємодії.

Проаналізувавши міжнародний досвід громадської діяльності, встановлено, що у розвинених країнах діяльність різноманітних ініціативних груп та молодіжних громадських організацій, спрямованих на вирішення суспільно значимих проблем, є повсякденною практикою. Одним із провідних мотивів громадської активності є пошук можливостей для подальшого працевлаштування, переорієнтування на ринку праці. Громадська діяльність активно пропагується та заохочується державою. Громадсько-активна молодь отримує значні податкові пільги, діяльність у громадських організаціях зараховується у загальний трудовий стаж, надається безкоштовне страхування, гарантується право на відшкодування втраченого заробітку. Крім того, громадська діяльність розглядається як цінний професійний досвід, що відіграє важливу роль при працевлаштуванні молоді як у державні органи, так і в приватні компанії.

З'ясовано, що визначальну роль у формуванні громадської активності молоді відіграють заклади освіти, які розширюють уявлення здобувачів освіти про форми участі у суспільно-політичних процесах. Освітня діяльність, базуючись на застосуванні проблемного та діяльнісного підходів, дискусійних методів та проповідуючи гуманістичні цінності, сприяє формуванню особистості з високим рівнем громадської відповідальності. Серед ключових мотивів участі молоді у громадській діяльності слід виокремити: бажання засвоїти знання та набути досвід у тій сфері, у якій молода особистість прагне працювати у майбутньому; розвиток вмінь та навичок, необхідних для успішної самореалізації; отримання доступу до інформації, яка дозволить глибше пізнати структуру та діяльність майбутньої професійної діяльності; отримання від громадської діяльності морального задоволення, почуття самоповаги та впевненості у собі; розширення кола спілкування, встановлення корисних знайомств та ділових зв'язків.

Шляхом аналізу чинних законодавчих актів України визначено організаційні та правові засади утворення й діяльності молодіжних громадських об'єднань. Під молодіжними громадськими об'єднаннями слід розуміти добровільне об'єднання осіб віком від 14 до 35 років, та/або молодіжних громадських організацій для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод молоді, задоволення її суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших, потреб та інтересів. Ключовими принципами утворення та діяльності громадських організацій є добровільність, самоврядність, вільний вибір території діяльності, рівність перед законом, відсутність майнового інтересу членів громадських об'єднань, прозорість, відкритість та публічність.

Встановлено, що молодіжні громадські організації відіграють важливу роль у самовизначенні, самоствердженні людини та набутті нею самостійності. Громадські організації сприяють засвоєнню індивідами позитивного соціального досвіду, формуванню соціально значущих установок, зразків соціальної поведінки.

Доведено, що молодіжні громадські об'єднання мають вагомий вплив на вирішення питань як місцевого, так і державного значення. Діяльність громадських організацій тісно пов'язана з діяльністю державних інституцій. Основними засадами взаємодії громадських організацій з органами державної влади є: гарантування державою прав громадських організацій; не втручання органів державної влади та місцевого самоврядування у діяльність громадських організацій і навпаки; залучення громадських організацій до процесу реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення шляхом проведення консультацій з громадськими організаціями, розроблення проєктів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших органів при органах державної влади; державний нагляд за дотриманням громадськими організаціями законодавчих актів.

Досліджено мотиваційний компонент участі молоді у громадській діяльності. Встановлено, що під мотивацією потрібно розуміти сукупність

мотивів, спонукає до певної поведінки. Мотивація ініціює активність суб'єкта, сприяє активізації його пізнавальної діяльності, обумовлює вибір завдань та окреслює напрямок діяльності людини, підтримує високий рівень інтенсивності діяльності, контролює та регулює процес реалізації наміру, коригує дії та забезпечує необхідне переключення діяльності, гальмує ситуативно або прогностично неефективні дії.

Мотивація участі молоді у громадській діяльності має індивідуальний та соціальний виміри. Зокрема, індивідуальний вимір мотивації пов'язаний з тими факторами, що приносять користь людині. У цьому випадку молодь займається громадською діяльністю з метою отримання нових знань, набуття досвіду, суспільного визнання, реалізації особистісного потенціалу, сомовираження, профорієнтації, набуття корисних соціальних та практичних навичок, задоволення потреби у спілкуванні, дружньої взаємодії з однодумцями, набуття досвіду відповідального лідерства та соціальної взаємодії, організації дозвілля.

Соціальний вимір мотивації полягає у служінні суспільству. Люди, які керуються такою мотивацією, прагнуть принести користь суспільству, покращити рівень його життя, допомагати іншим людям. Визначальною ознакою цього типу мотивації є спрямованість діяльності людини на зовнішній світ. Ключовим мотивом є альтруїзм – свідома та цілеспрямована поведінка, що базується на високих моральних цінностях. Альтруїстична поведінка є нормою соціальної відповідальності, що спонукає людину до надання допомоги іншим. У такому випадку ставлення до людини або соціальної спільноти базується на ідеї безкорисливої допомоги, позбавленої будь-якої прагматично орієнтованої мотивації чи винагороди. Поведінка індивіда базується на уявленнях, що благо іншої людини є більш значущими за власне благо. У цьому відношенні альтруїзм постає як основа гуманізму, що визначає людину як найвищу цінність. Істотне місце серед мотивів громадської активності молоді займає почуття відповідальності та причетності до вирішення суспільно корисних питань, розвитку держави загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балакірева О. М., Мельниченко В. І., Немирівський Я.В. Соціально-політичні орієнтації та громадянська позиція молоді в умовах формування громадянського суспільства в Україні // Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання. Харків, 1998. Вип. 7. С. 173–179.
2. Балл Г. А. Психология в раціогуманистической перспективе. Киев : Основа, 2006. 401 с.
3. Барретт М. Гражданская и политическая вовлеченность молодежи и глобальная гражданственность // Хроника ООН. URL: <https://www.un.org/ru/chronicle/article/21743> (дата звернення: 20.05.2023).
4. Безпалько О. В. Соціально-педагогічна діяльність молодіжних служб у громадах Великої Британії // Соціалізація особистості : зб. наук. праць. / за ред. проф. А. Й. Капської. Том XXVII. Київ : Логос, 2006. С. 104–113.
5. Буздуган Я. М., Никонович О. О. Еволюція світового волонтерського руху // Віче. 2013. № 12. С. 7–10.
6. Буханевич А. І. Забезпечення принципів відкритості та прозорості при налагодження діалогу між владою та громадськістю. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 3. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=133> (дата звернення: 20.05.2023).
7. Василенко О. М. Активізація дієвості соціального партнерства державних інституцій з громадськими організаціями // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=105> (дата звернення: 20.05.2023).
8. Вінтюк Ю. В. Взаємовідносини молоді і держави: чинники та закономірності формування в сучасних умовах // Молодь в умовах нової соціальної перспективи : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Житомир, 20 квітня 2008 р. Житомир, 2008. Ч. I. С. 75–77.

9. Вінтюк Ю. В. Виховання громадянської позиції молоді як важливе завдання формування соціального здоров'я // Здоровий спосіб життя. 2009. № 41. С. 14–20.
10. Галус О. М., Шапошнікова Л. М. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. 215 с.
11. Глазунов С. В. Нариси з історії соціальної роботи : навч. вид. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2015. 116 с.
12. Голикова Т. В. Педагогические условия преобразования школ США в школы развития характера и гражданственности // Образование и саморазвитие. 2013. № 2. С. 210–215.
13. Гомоляко О. В. Концептуальне розуміння взаємодії громадянського суспільства і влади при формуванні публічної політики // Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 1. С. 149–154.
14. Гусєва А. В. Психологічні чинники готовності до громадської активності : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01. Одеса, 2009. 19 с.
15. Дзюбенко І. А. Досвід громадянського виховання країн ЄС в Україні // Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 16–21.
16. Захарченко О. В. Роль громадськості в розвитку місцевого самоврядування : теоретичні аспекти // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2002. Том 20. С. 9–14.
17. Киреева Л. В. Феномен современного добровольчества // Вестн. православ. Свято-Тихонов. ун-та. 2011. № 21. С. 19–25.
18. Колесникова М. В. Педагогические исследования в области социальной активности личности // Педагогика и психология. 2006. С. 176–178.
19. Конституція України : станом на 1 жовтня 2017 р. / Верховна Рада України. Київ : Право, 2017. 93 с.
20. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 2000. № 22. С. 7–21.

21. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман // *Общественные науки и современность*. 2001. № 3. С. 121–139.

22. Кравчук В. М. Ефективність консультацій з громадськістю як інструменту народовладдя // *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 15–19.

23. Крапівіна Г. О. Світовий волонтерський рух: стан і статус // *Вісник економічної науки України*. 2012. № 1. С.73–76.

24. Криворучко Ю. М. Молодь як суспільний чинник формування громадянського суспільства України. *Громадянське суспільство як здійснення свободи: центрально-східноєвропейський досвід / за ред. А. Ф. Карся. Львів : Львівський національний університет імені І. Франка, 2009. С. 309–316.*

25. Крутій О. М. Сучасний стан діалогової комунікації між органами державної влади та громадськістю в українському суспільстві // *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duug_2012_2_3 (дата звернення: 20.05.2023).

26. Кудренко Б. В. Основи та особливості взаємодії молодіжних організацій та об'єднань і органів державної влади // *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duug_2010_9_7 (дата звернення: 20.05.2023).

27. Левченко Н. В., Калюженко А. М. Молодіжні громадські організації як чинник формування соціальної активності молоді : правові засади // *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. Вип. 3. С. 133–141.

28. Лісовець О. В. Дослідження громадської активності сучасної студентської молоді // *Наукові записки Ніжинського університету ім. Миколи Гоголя*. 2012. № 2. С. 18–22.

29. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України : навч. посіб. Київ : Академія, 2011. 256 с.

30. Лушагіна Т. В., Соловйова А. В. Особливості взаємодії молоді з органами державної влади та місцевого самоврядування // *Політикус*. 2021. Вип. 2. С. 47–52.

31. Мазур В. Г. Інноваційні технології як напрям підвищення інформаційної відкритості органів влади та налагодження зв'язків влади із громадськістю // Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 1. С. 135–140.

32. Мазур В. Г. Комунікації як механізм взаємодії державних органів влади та громадськості на регіональному рівні // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_8_9 (дата звернення: 20.05.2023).

33. Мамаєва О. А. Роль та значення громадської діяльності у формуванні особистості майбутнього вчителя // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. 2009. № 3. С. 302–305.

34. Марцеляк О. В., Червяцова А. О., Воронов М. М. Громадські об'єднання в Україні : навчальний посібник. Харків : Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 223 с.

35. Миколаєц А. П. Формування принципів розвитку громадськості в демократичній, правовій, соціальній державі // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=8&w=%D0%90.%D0%9F.%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%94%D1%86> (дата звернення: 20.05.2023).

36. Молодь в Україні. Дослідження молодіжного сектора: проблеми та перспективи. Київ : Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні, 2006. 169 с.

37. Надежды : сб. ст. / науч. ред. В. В. Гаранина. Нижний Новгород : Радонеж, 2002. 352 с.

38. Нафтали М. «Третий сектор» и анализ его структуры. Гражданское общество // Общинная жизнь. 2003. Вып. 4. С. 34–41.

39. Образование в сфере прав человека в Литве: краткий обзор / сост. Т. Тамошюнас, И. Тарасевич. – Варшава : ОБСЕ/БДИПЧ, 2013. 34 с.

40. Остапенко М. А. Громадянська активність як основа формування громадянського суспільства // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ, 2011. Вип. 22. С. 135–143.

41. Платонов К. К. Система психологии и теория отражения / К. К. Платонов. Москва : Наука, 1982. 309 с.

42. Політологія : підручник / за ред. О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко. Київ : Академія, 2003. 528 с.

43. Поліщук Ю. Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2006. 42 с.

44. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 25. Ст. 252.

45. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 42. Ст.435.

46. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. Ст. 1.

47. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року : Указ Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. Урядовий кур'єр. 2021. № 50. С. 7–8.

48. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 28. Ст. 233.

49. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст.142.

50. Равчев О. М. Громадська активність особистості як особлива форма суспільної взаємодії // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2015. Вип. 2 (47). С. 121–126.

51. Романів Т. В. Засади формування активної громадянської позиції молоді. Молодіжна політика: проблеми та перспективи : збірник матеріалів

VI Міжнар. наук.-практ. конф., Дрогобич, 15-16 трав. 2009 р. Дрогобич, 2009. С. 92–94.

52. Саврасова-В'юн Т. О. Громадянська активність як необхідний фактор формування особистості // Вісник післядипломної освіти. Київ, 2009. Вип. 13. С. 282–288.

53. Саврасова-В'юн Т. О. Наукові підходи щодо вивчення феномену громадянської активності // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2009. Вип. 74. С. 133–136.

54. Современная психология мотивации / под ред. Д. А. Леонтьева. Москва : Смысл, 2002. 343 с.

55. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Ш. Рамон та ін. Київ : Видавничий дім «KM Academia», 2000. 236 с.

56. Сторожук Р. П. Зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики // Державне будівництво. 2007. № 1 (1). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1%281%29__51 (дата звернення: 20.05.2023).

57. Студентська молодь України: сучасний вимір. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету міністрів України про становище молоді в Україні за підсумками 2008 р. URL: http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=108871&cat_id=108870 (дата звернення: 20.05.2023).

58. Трамбауер Дж. М. Практические рекомендации по преобразованию волонтеров в министров. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 173 с.

59. Фахрутдинова А. В. Общее и особенное в подходах к гражданскому воспитанию в США, Канаде, Австралии и Великобритании // Образование и саморазвитие. 2011. № 4. С. 215–220.

60. Філонов О. В., Субботін В. М., Денисова О. С., Кудлай О. П. Громадські об'єднання в Україні : навчальний посібник для вузів / за ред. В. М. Бесчастного. Київ : Знання, 2007. 415 с.

61. Формування навичок ефективної політичної участі молоді: технології психологічного супроводу : монографія / за наук. ред. Л. О. Кияшко. Київ : Міленіум, 2014. 314 с.

62. Хайкин В. Л. Активность (характеристики и развитие). Москва : НПО «МОДЭК», 2000. 448с.

63. Халецька А. А. Неприбуткові організації та їх значення в реалізації соціальної політики держави // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_3_12 (дата звернення: 20.05.2023).

64. Халецький А. В. Зарубіжний досвід сприяння розвитку громадянського суспільства // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_11_12 (дата звернення: 20.05.2023).

65. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2006. 320 с.

66. Циганенко Г. В. Чинники схильності молоді до участі в політичних організаціях // Соціальна психологія. 2007. № 4 (54). С. 47-57.

67. Чаплай І. В. Шляхи оптимізації ефективності державно-громадянської комунікації в Україні // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=8&w=%D0%86.+%D0%92.+%D0%A7%D0%B0%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%B9> (дата звернення: 20.05.2023).

68. Червяцова А. О. Громадські об'єднання в Україні : навчальний посібник. Харків : Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2006. 327 с.

69. Чолій С. М. Молодь в громадських організаціях: індивідуальний та соціальний виміри мотивації // Філософсько-психологічні аспекти духовності в діяльності громадських організацій : збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 22 квітня 2020 р.) / за ред. Л. В. Рижак ; відповід. за вип. Н. І. Жигайло, Ю. В. Максимець. Львів, 2020. С. 192–193.

70. Чолій С. М. Потреби у структурі мотивації участі молоді в діяльності громадських організацій // Вісник Львівського університету. 2011. Вип. 14. С. 209–217.

71. Шуміло О. М., Кравчук Н. Ю. Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (приклади успішного правозахисного активізму) : навч. посіб. Київ : ФОП Голембовська О.О., 2018. 227 с.

72. Bennett C. I. Comprehensive multicultural education: Theory and practice. Boston : Allyn & Bacon, 1990. 298 p.

73. Chilcoat G. W., Ligon J. A. Issues-centered instruction in the social studies classroom // Theory and Research in Social Education. 2000. Vol. 28. № 2. P. 220–272.

74. Clary E. G., Snyder, M., Stukas, A. A.. Volunteers' motivations: Findings from a national survey // Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. 1996. № 25 P. 485–505.

75. Ford D. Y. Why Education Must Be Multicultural? // Gifted Child Today. 2014. Vol. 37. Issue 1. P. 59–62.

76. Gilardi S., Lozza E. Inquiry-based learning and undergraduates' professional identity development: assessment of a field research-based course // Innovative Higher Education. 2010. Vol. 34. Issue 4. P. 245-256.

77. Gimpel J. G., Schuknecht J. E. Patchwork nation: sectionalism and political change in American politics. Ann Arbor : University of Michigan Press. 2004. 488 p.

78. Hess F. M. Common sense school reform. New York : Palgrave Macmillan, 2004. 272 p.

79. Miller M. D. Civic identity development: a study of how students conceptualize and operationalize civic engagement at an independent school. Ann Arbor. 2009. 275 p.

80. Yates M., Youniss J. Roots of civic identity. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 386 p.